

PAPER DETAILS

TITLE: Imam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabının Hadis Ilmi Açısından Değerlendirilmesi

AUTHORS: Recep ERTUGAY

PAGES: 155-191

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/334116>

İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabının Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi

RECEP ERTUGAY^a

Öz

İmam Hatip Lisesi Hadis Dersi, bir öğrencinin örgün eğitim kapsamında hadis ile ilk karşılaşmasıdır. Bu açıdan ders kitabı önemiyet arz etmektedir. Zira bu ders ilk olması nedeni ile öğrencinin hadis anlayışının inşasına zemin oluşturmakta temel teşkil etmektedir. Zeminin sağlıklı olup olmaması ders kitabıyla da yakından ilgilidir. İmam Hatip Lisesi Hadis ders kitabının bize göre bazı eksikleri bulunmaktadır. Bu makalede “İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı” üzerine Hadis İlmi Açısından bir değerlendirme yapılmış, kitap; öğrencinin hadis kavrayışına etkileri açısından tahlil edilmiş ve hatalı olduğu düşünülen hususlar belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Lisesi, Hadis Kitabı, Eleştiri

The Evaluation of Imam Hatip High School Hadith Course Books in Terms of The Hadith Knowledge

Abstract

The Imam Hatip High School Hadith Course is the first encounter of a student within the scope of the formal education. In this sense, the course book is very important. This course forms the basis for the construction of the students' hadith understanding because of the first hadith lesson of the formal education.

Whether the basis is healthy or not is closely related to this course book. The course book for the Imam Hatip High School Hadith Course has some deficiencies in our opinion. Therefore, in this article an evaluation has

^a Dr.; Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
[recepertugay@hotmail.com]

been made on "the Imam Hatip High School Hadith Course Books", then the book has been analyzed in terms of the effects of the student on the hadith conception and the factors thought to be incorrect have been determined.

Key Words: Imam Hatip High School, Hadith Book, Criticism

Giriş

2003-2013 Yılları arasında İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni olarak, hadis derslerine girmem vesilesi ile kitabın içeriğini ve öğrenciye yansımalarını yakından tecrübe edinme fırsatı buldum. Kitapta yer alan ve düzeltilmesi gereken dikkati calıp bazı hususlar bulunmaktaydı. Bu hususların ilgililere iletilmesinin faydalı olacağı kanaati bu makalenin yazılmasında etkili oldu.

Hâlihazırda Kitabın biri lehinde, biri aleyhinde olmak üzere İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenleri tarafından, yüzeysel olduğunu düşündüğüm iki yazı kaleme alınmış¹ ve dersin başarısını değerlendirmeye yönelik Artvin ili örnekleminde bir de makale hazırlanmıştır.² Ayrıca Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün, İmam Hatip Lisesi öğretmenlerinin katılımı ile bir seminer düzenlendiği de anlaşılmaktadır.³

Kitabın içeriğine gelince, İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı; ‘Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Konumu’, ‘Hadis İlmi ve Temel Kavramlar’, ‘Hadis Tarihi’, ‘Hadis Çeşitleri’, ‘Hadislerin Tahlil ve Tenkidi’, ‘Hadis ve Sünnetin Anlaşılması’ başlıkları altında yedi ünite olarak işlenmiştir. Ayrıca her ünitenin sonunda hadis metinlerine yer verilmiştir.

¹ Osman Koçak, “İHL Hadis Semineri, Hadis Kitabının Öğretiminde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Bunların Çözümü İçin Öneriler,” Erişim Zamanı: 08.05.2017, <http://img.eba.gov.tr> ; Mustafa Akman, İmam Hatip Liselerinde Okutulan Hadis Ders Kitabı, Erişim Tarihi: 08.05.2017, www.islamiarastirmalar.com.

² Hüseyin Akyüz, , “İmam Hatip Liselerinde Hadis Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme Artvin İli Örneği” *İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Bolu 2012, XII, Sayı: 2, ss.134-156.

³ Seminer de beş öğretmen tarafından; “Hadis Dersinin Öğretiminde Kullanılan Özel Öğretim, Yöntem, Teknik Ve Metotlar”, “Derslerin Öğretiminde Kullanılan Özel Öğretim Yöntem, Teknik Ve Metotlar”, “Hadis Dersine Dair Değerlendirme Ve Öneriler”, “Derslerin Öğretiminde Karşılaşılan Temel Sorunlar Ve Çözüm Önerileri” “Hadis Dersine Dair Değerlendirme Ve Öneriler”, “Öğretim Programları Ve Kazanımlar” başlıklarında tebliğler sunulmuş kitabın içeriği üzerinde neredeyse hiç durulmamıştır. Tebliğler daha çok öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgilidir. “SümeYYe Bülbül, Necla Öztürk, Özcan Sarier, Ercan Ateşaydın, Hasan Büyükkaya, “Mesleki Çalışmalar Hadis Ders Tebliğleri, 2015 Semine Çalışmaları”, Erişim Zamanı: 08, 05.2017, <http://dogm.meb.gov.tr>.

Hadis ders kitabının, hadis ıstılahlarını kavratma, hadis tarihi bilgisi verme ve hadisin değerini farketme yönlerinden eksiklikleri olduğunu çok sayıda tekrara düşüldüğünü ve atıf yapılan kaynaklar açısından da problemler taşıdığını düşünmekteyiz. Kitabın, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin seviyesine uygun düşmediğini hadis eğitimi açısından kusurlu olduğunu değerlendirmekteyiz. Bu nedenlerle kitabın tekrar gözden geçirilmesi ümidiyle ilgililere ve yetkililere katkıda bulunacak bir çalışma yapılmasında fayda mülahaza etmekteyiz.

Bu makalede, işaret ettiğimiz amaçlar doğrultusunda, İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı; ‘Hadislerin Öğretilmesi’, ‘Hadis İstılahlarının Kavratılması’. ‘Hadis Tarihi’, ‘Hadisin Değerinin ve Önemi Benimsetebilmesi’ ve ‘Tekrarlanan Açıklamalar’ açılarından incelenecektir.

I. Hadislerin Öğretilmesi

İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri, ders kitaplarında ilk üniteye ilgili dersin ismini oluşturan kavramların tarifi, dersin amacı, konusu ve önemi gibi başlıklarla ders tanıtımı ile başlandığı halde hadis ders kitabında bu konular, ikinci üniteye bırakılmış ilk ünite olarak, “Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Konumu” tercih edilmiştir.

Hadisler, Hz. Peygamber’den sadır olduğuna göre hadisin kaynağının konumunu anlayarak işe başlamanın daha isabetli olduğu varsayımı ile böyle bir tercihte bulunulmuş olabilir. Aslolanın, ‘Kur’an-ı Kerim olduğu düşüncesini yerleştirmek amacı da bu tercihte etkili olmuş olabilir.

Bu yaklaşım makul olmakla birlikte kitaba, dersin ismi gözetilerek hadisin tanımı, amacı ve mahiyetinin açıklanması ile başlanması daha isabetli olurdu. Diğer ders kitapları bu minval üzere başlarken⁴ Hadis ders kitabının diğer ders kitaplarından ve alışılmış yöntemlerden farklı olması öğrencide bir şaşkınlığa ve bağlantıyı kurmada zorlanmaya sebep olabilmektedir. Dersin ve kitabın ismi ‘Hadis’ olduğuna göre ilk konunun da Hadis olması gerektiği kanaatindeyiz. Zira hadislerin kaynağının Hz. Peygamber olduğu, ancak hadisin tanımından sonra anlaşılabilir. Öğrencinin bağlantıyı kurabilmesi için ilk üniteye dersin tanıtımı ile başlanması daha isabetli olacaktır.

⁴ Bkz, İmam Hatip Liseleri Ders Kitapları; Temel Dini Bilgiler, Tefsir, Kelam, Dinler Tarihi, Hitabet ve Mesleki Uygulama, İslam Tarihi, Kur’an’ı Kerim, Fıkıh, Siyer; Erişim Tarihi: 01.08.2017, <http://dogm.meb.gov.tr/www/ders-kitaplari/icerik/15>.

Kitap, ‘Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Konumu’ ünitesi ve ünite de ‘Hz. Muhammed’in Beşeri Yönü’ başlığı ile başlamaktadır. ‘Hz. Muhammed’in Beşeri Yönü’ başlığı acele verilmiş bir başlık olarak gözükmektedir. Elbette Hz. Peygamber önce kul sonra resuldür. Kelime-i Şehadet de bu sıra iledir. Hz. Peygamber’in insan olduğu unutulmamalıdır. Lâkin kitabın ilk cümlesinin ‘beşer’ sözcüğü ile başlamış olması kanaatimizce uygun değildir. Hz. Peygamberin konumunu tahfif eden bir algının oluşmasına sebep olabilir.

Ünitede “*Allah ve melekleri, Peygambere salat etmekte (onun şerefini gözetmeye, şanını yüceltmeye özen göstermekte) dir. Ey inananlar, siz de ona salat edin, (onun şanını yüceltmeye özen gösterin); içtenlikle selam edin (ona esenlik dileyin).*”⁵ Hz. Peygamberin şanını yüceltmek, ona salat ve selam okumak içerikli bu ayet verilmiş⁶ olmasına rağmen kitabın üslubunda salar ve selam okuma yaklaşım zayıf kalmıştır. Mesela kitapta; ‘sallallahü aleyhi ve sellem’ ifadesine, sadece bir kere o da dipnotta yer verilmekle yetinilmiştir. İmam Hatip Lisesi öğrencilerine; Hz. Peygambere salatü selam okuma alışkanlığı kazandırması, ona hürmeti ve muhabbeti en üst seviyeye taşıması gereken ve bu konuda en cömert davranması beklenen, kitap ne yazık ki çok cimri davranmıştır.⁷ Hatta Hadis ders kitabı salavatla ilgili hadislerle⁸ aykırı düşmüştür. ‘Muhammed’ ismi kitapta altmış civarında geçmekte ve hepsinde ‘Hz.’ ön ekiyle iktifa edilmektedir. ‘Okuma Metni’ başlığı altında yer alan hadislerin Türkçesi verilirken, Arapça metinde var olan “*صلى الله عليه وسلم*” cümlesi (s.a.v.) kısaltması ile tercüme edilmiştir. Rasûl, Nebî, Peygamber,

⁵ 33. Ahzap: 56.

⁶ Ramazan Yıldırım, Eşref Altaş, Musa Şimşekçakan, Mehmet Akgül, Mehmet Akif Özkiraz, *İmam hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı*, Dergah Ofset Yay., İstanbul, 2013, 20.

⁷ Ali b. Ebû Tâlib’in naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Cimri, yanında anıldığı hâlde bana salavât getirmeyen kimsedir.*” Ebû İsâ Muhammed bin İsâ, et-Tirmizî, *Sünen*, thk., Beşâr b. Avâd, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut 1996, Deavât, 100.

⁸ “*Bana bir kez salavât getirene Allah on kez salavât getirir (rahmet eyler).*” Müslim, Ebu’l-Hüseyn b. el-Haccâc, el-Kuşeyri en-Nisâbü’rî *Sahihu Müslim*, Thk., Halil, Memûn Şeyhâ, Dâru’l-Marife, Lübnan, 2005, Müslim, Salât, 70. “*Kıyamet günü insanların bana en yakını, bana en çok salavât getirendir.*” Tirmizî, Vitr, 21; “*Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Benim kabrimi de bayram yeri hâline getirmeyin. Bana salavât getirin. Çünkü nerede olursanız olun, salavâtınız bana ulaşır.*” Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sünen*, Thk. Muhammed Nasiruddin Elbânî, Dâr’u İbnü’l-Hazm, Beyrut 2005, Menâsik, 96, 97; “*Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Benim kabrimi de bayram yeri hâline getirmeyin. Bana salavât getirin. Çünkü nerede olursanız olun, salavâtınız bana ulaşır.*”, Ebû Dâvûd, Menâsik, 96, 97.

Ahmet, Mustafa, kelimelerinde, diğer peygamberlere ve sahabe-i kirama atıflarda da aynı dikkatsizlik söz konusudur. Kitapta yer alan Arapça bir tabloda Hz. Peygamber'in ismi salavat olmaksızın sadece "محمد" olarak verilmiştir.⁹ Tablo hat sanatı açısından herhangi bir yazı türüne de uymamaktadır.¹⁰

Hz. Peygamber'in ismi ile birlikte 'sallahü aleyhi ve sellem' ifadesinin öğrencilerin diline yerleşmesi ve "Cimri, yanında anıldığım hâlde bana salavât getirmeyen kimsedir." vb. hadislerle çelişmeme açısından önemlidir. Başta hadis ders kitabı olmak üzere, İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri kitaplarının tamamında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ve diğer seçmeli dini derslerde aynı dikkatin sergilenmesi gereklidir. Ders hadis olunca bu konu daha da önemsenmelidir. Hadis eserlerinde Hz. Peygamber'in ismi, her bir hadiste "صلي الله عليه وسلم" cümlesi ile birlikte verilmiş olması nedeni ile hadis ders kitabının da temel hadis kaynaklarının bu üslubunu esas alması daha uygun olacaktır.

Günümüzde ayetleri anlamının önemini vurgulayalım derken hadisi önemsizleştirmeden bunu yapmayan, yapamayan bir yaklaşım bulunmaktadır. Hadis ders kitabı yazarlarının, sloganları "Bize Kur'an yeter" olan, sübutu kesin hadisleri ve sünneti inkâr eden "Ehl-i Kur'an" akımının¹¹ rüzgârından etkilendiğini zannediyoruz. Zayıf ve uydurma hadislere gereğinden fazla vurguda bulunulması,¹² sahih olarak tasnif edilmiş bazı hadislerin uydurma olduğu bayanı ve bu beyan üzerinden diğer hadislere yönelik tereddüt oluşturma çabası, kitaba; 'Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Konumu' ünitesi ile başlanması, Peygamberlerden mucize istemenin gereksiz görülmesi,¹³ 'Hz. Peygamber'in Beşeri Yönü' başlığının ilk konu başlığı yapılması, Verilen örneklerde ayet-hadis birlikteliği yerine çoğu kere ayetle yetinilmesi, "Hadiste Yerellik Evrensellik",¹⁴ "Hz. Peygamberi Örnek Alam ve Taklit Etme"¹⁵,

⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 10.

¹⁰ M. Uğur Derman, "Hat", *DİA*, TDV., İstanbul 1997, XVI, 427-437.

¹¹ İbrahim Hatiboğlu, *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları, Hint Alt Kıtası Mısır ve Türkiye'de Hadis Tartışmaları*, 197. Hadis evi Yay., İstanbul, 2004, 197, 202, 301.

¹² Konuya ileride "Hadislerin Tahlil ve Tenkidi" başlığı altında değinilecektir.

¹³ "Tarih boyunca peygamberler, ne zaman toplumu ıslah edecek bir öneride bulunsalar kendilerinden mucize istenmesi gibi olağanüstü taleplerle karşılaşmışlardır. Hâlbuki peygamberlerin dediklerini yapmak için onlardan olağanüstü davranmalarını istemeye gerek yoktur." Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 11.

¹⁴ Yıldırım vd., *İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı*, 134.

başlıkları endişelerimize sebep oluşturmaktadır.

Ünitede ‘Hz. Muhammed’in Tebliğ ve Tebyin Görevi’¹⁶ başlığı altında teşri görevi de zikredilmiş fakat başlıkta yer verilmemiştir. ‘Hz. Peygamber’e İtaat’ başlığı altında yapılan açıklamalarda da hadise ittiba vurgusu zayıftır. Hz. Peygamber’e itaat etme zorunluluğunun Kur’an-ı Kerim’e uymakla tamamlanacağı fikri yerleştirilmeye çalışılmıştır. Böyle bir amaç güdülmemiş olabilir, fakat olgular değil algılar önemlidir. Kitabı okuyan öğrencide böyle bir algının oluşacağı kanaatini taşımaktayız. Örneğin söz konusu başlık altında “Hz. Peygamberden sonraki dönemlerde itaat, onunla gelen vahyi dikkate alıp önemsemektir. Onun aracılığı ile gelen Kur’anî ilkelere, onun yaptığı gibi saygı duymak, inanmak ve onları canlı tutmaktır.”¹⁷ cümlesine yer verilmiştir. ‘Hz. Peygamber’den sonraki dönemlerde itaat’ ile başlayan cümle ‘onun hadislerini dikkate alıp önemsemektir.’ şeklinde sürmeliydi. Oysa cümle ‘onunla gelen vahyi dikkate alıp önemsemektir.’ sözıyla devam etmiştir. Vahiy, Hz. Peygamber hayatta iken ne ise Hz. Peygamber’den sonra da odur. Kur’anî ilkelere, saygı duymanın peygamberden öncesi sonrası olmaz. Hz. Peygamber’in yokluğu ile vahyin konumunda bir değişiklik olmamıştır. Fakat Hz. Peygamber’e ittiba konusu farklıdır. Günümüzde ‘Hz. Peygamber’e itaat edin.’ denildiğinde ‘Peygamber yok ki neye itaat edelim?’ sorusu gündeme gelir. O zaman demek gerekir ki ‘Peygamber bugün hadisleri ile aramızdadır.’ ‘Peygamberden sonra Peygambere ittiba hadislerini önemsemektir.’

“Hz. Muhammed’e İtaat” başlığı altında toplam 24 ayetle konu zengin bir şekilde işlenmiş fakat tek bir hadise yer verilmemiştir. Hadis kitabındaki bir konu hadislerle de işlenmeyecekse nerede işlenecektir? Ayetlere bolca yer verilmesi memnuniyet vericidir. Fakat hadis vermekten niçin içtinap edilmiştir? Örneğin bu konuda “Size iki şey bırakıyorum, onlara sınıksız

¹⁵ Yıldırım vd., *İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı*, 136.

¹⁶ Yıldırım vd., *İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı*, 16.

¹⁷ Bu ifadeleri müteakip “Ayrıca onun sünnet olarak isimlendirilen uygulamalarını örnek almak ve yaşatmak da ona itaatin gereğidir.” cümlesi ilave edilmiş olsa da cümleinin başında ayrıca kelimesinin yer alması, cümleinin sona bırakılması ‘olmasa da olur’, ‘o kadar da önemli değil’ düşüncesine sebebiyet verebilir. Yıldırım vd., *İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı*, 19.

sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırmayacaksınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti¹⁸ hadisini vermek son derece isabetli olurdu.

Ünitenin görselliğini zenginleştirmek amacıyla verilen resimlerin bir kısmında resmin konuyla ilgisine¹⁹ dikkat edilmemiştir. Bu husus eğitim açısından irdelenecek bir durum olması hasebiyle alanımız dışında kalsa da Hadis Kitabı olması nedeniyle ve hadislerle çelişir olması yönüyle bizi de ilgilendirmektedir. İncelemekte olduğumuz ünite de avuç içerisinde yanan, bir mum resmi bulunmaktadır.²⁰ Hristiyanların bolca kullandığı batıl bir hurafe olarak²¹ Müslümanlara da sirayet eden mum yakma uygulamasını telmih eden bu resmin Hadis kitabında yer alması yadırganacak bir durumdur. Bu resimle, Hz. Peygamber'in "Sizden öncekileri karış karış arşın arşın öyle takip edeceksiniz ki bir keler deliğine girseler siz de gireceksiniz"²² hadisi ile sakındırmak istediği Yahudi ve Hristiyanları taklit etme hatasına düşüldüğünü söyleyebiliriz.

Kitapta konular işlenirken hadislerden örnekler vermek hadis öğrenimi açısından faydalı olacaktır. Kitabın temel amacı zaten öğretmektir. Konular işlenirken örnek zenginliği hem konunun anlaşılmasını hem de örneklerin öğrenilmesini sağlar. Fakat kitap örnek açısından da zayıftır. "Allah suretlerinize (görünüştünüze) ve mallarınıza bakmaz. Ancak kalplerinize ve amellerinize bakar."²³ hadisi, kitapta dört farklı konu için dört ayrı yerde örnek verilmiştir.²⁴ Tek örnekle yetinmek yerine her birine ayrı örnek

¹⁸ Malik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî, *Muvatta-i Mâlik*, Thk., Muhammed Fuad Abdülbâk, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1999, Kader, 3.

¹⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 18.

²⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 17.

²¹ Mum yakma âdeti müşrik dinlerin kalıntısı olduğu malum ise de menşei karanlıktır. Arkeologların çoğu bu âdetin en iptidai ateş kültü ile ilgili olduğuna kani'dirler. Hristiyanlıktan önce Helenler ve Romalılar mezarlarda ve mezar taşları üzerinde meşale yakarlardı. Hristiyanların İsa ve azizlerin suretleri/ikonları önünde mum ve kandil yakmaları, işte bu eski Roma ve Helen paganizminden geçmiş bir hurafe idi. Abdulkadir İnan, "Türbelere Paçavra Bağlam ve Mum Yakma Hurafelerinin Menşei", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962, 81.

²² "...لَتَتَّبِعَنَّ سَنَنْ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ شَيْئًا شَبِيحًا، وَذَرَاغًا بِذَرَاغٍ، حَتَّىٰ لَوْ دَخَلُوا جُحْرَ صَنْبٍ تَبِعْتُمُوهُمْ..." Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yay., İstanbul 1981, İ'tisâm, 14; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezîd, el-Kazvînî, *Sünen*, thk., Muhammed b. Salih Râcî, Beyt'il-Efkâri'd-Düveliyye, Riyâd tsz, Fiten, 17, Enbiyâ, 50.; Ahmed Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, thk, Şuayb el-Arnaûdî, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle Yay., Beyrut, 1995-1416, XIV, 81.

²³ Müslim, Birr, 34.

²⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 34, 75, 89, 107,

verilseydi dört ayrı hadis derse taşınmış olurdu.

Ünite sonlarında toplamda kırk hadis, metin ve tercümeleri ile verilmiştir. Bu isabetli bir tercih olarak durmaktadır. Konular işlenirken de metin ve tercüme birlikteliği bozulmadan zengin örnekler verilmek suretiyle öğrencinin daha fazla hadisle tanışması mümkün olabilirdi.

II. Hadis İstilahlarının Kavratılabilmesi

Kitapta hadis istilahlarına bir ünite ayrılmış, bazı istilahlara da ilgili olduğu üniteler içerisinde yer verilmiştir. ‘Hadis İlminde Temel Kavramlar’ başlığı ile bazı kavramların öne alınıp açıklanması isabetli olmuştur. Konular işlenirken sıkça geçecek olan kavramların önceden izah edilmesi ilgili konunun kavranması açısından gereklidir ve önemlidir. Fakat kavram sıralaması isabetli değildir.

İstilahlar tarif edilirken tarif içerisinde anlamı henüz bilinmeyen ileri konularda açıklanacak olan kavramalara yer verilme hatasına düşülmüş bu nedenle anlaşılabilirlik zorlaşmıştır. Belki bu problem öğretmenin çözümüne bırakılmış olabilir. Fakat bu hataya sıkça düşülmüştür. Bazen bir kavramın tarifinde henüz anlamı bilinmeyen üç-dört kavram yer almıştır.

Hadis İlmi ve Temel Kavramları ünitesi, “Hz. Peygamberle ilgili rivayetleri senet ve metin yönüyle inceleyen, hadisleri değişik biçimleriyle değerlendiren ve bu değerlendirmenin usul ve kaidelerini belirleyen ilim dalıdır. ...’İlmü’r-Rivâye’, ‘İlmü’l-Ahbâr’ ve ‘İlmü’l-Âsâr’ gibi isimlerle de anılmaktadır.”²⁵ şeklinde tanımlar. Tanımın içerisinde ‘senet’, ‘metin’, ‘rivayet’ kavramları geçmektedir. Bu kavramları bilmeyen bir öğrenci tanımı nasıl kavrayacaktır. Öte tarafta hadis ilminin diğer isimleri olarak ‘İlmü’r-Rivâye’, ‘İlmü’l-Ahbâr’ ve ‘İlmü’l-Âsâr’ terkipleri verilmiş ama açıklayıcı bir not düşülmemiştir. İleri konularda ‘rivayet kavramı’ açıklanırken ‘İlmü’r-Rivâye’; ‘haber kavramı’ açıklanırken ‘İlmü’l-Ahbâr’; ‘eser kavramı’ açıklanırken ‘İlmü’l-Âsâr’ konu edilebilir, tarihi süreç içerisinde hadis ilmine bu isimlerin verildiği söylenebilirdi.

Konuya, hadis ilminin alt disiplinlerinden ‘Rivayetü’l-Hadis’ ve ‘Dirayetü’l-Hadis’le devam edilmiş, Rivayetü’l-Hadis ilmi, “Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirleriyle ilgili rivayetlerin belirlenmesini ve

²⁵ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 27.

sonraki nesillere aktarılmasını konu edinir. Bu rivayetler; câmi, sünen, müsned ve mu'cem gibi hadis kitap türleri içerisinde toplanmışlardır.”²⁶ diye tarif edilmiştir. Bahse konu tarifte; ‘söz’, ‘fiil’, ‘takrir’, ‘câmi’, ‘sünen’, ‘müsned’ ve ‘mu'cem’ terimleri geçmektedir. Bu terimlerden hiçbirisinden haberdar olmayan bir öğrenci Rivayetü'l-Hadis'in ne olduğunu kavrayabilir mi? Dirayetü'l-Hadis tarif edilirken de yine ‘söz’ ‘fiil’, ‘takrir’, ‘senet’ ‘metin’, ‘ravi,’ ‘rivayet’ gibi öğrencinin henüz yabancı olduğu, kitabın ilerleyen sayfalarından açıklanacak olan kavramlarla bir başka kavram kavratılmaya çalışılmıştır.

‘Hadis İlminin Konusu ve Önemi’ başlığı altında yapılan açıklamalarda, ‘tedvin’, ‘hadis usulü’,²⁷ ‘uydurma hadis’, ‘senet’, ‘isnad sistemi’, ‘sünnet’²⁸ kavramları kullanılmıştır. Bu kavramları kavratmadan bu kavramlar üzerine bina edilen bir paragrafın tam olarak kavranması mümkün değildir.

‘Hadis İlminin Temel İslam Bilimleri İle İlişkisi’ başlığı altında; öğrenci açısından anlamı kapalı ‘sünnet’²⁹, ‘cami’, ‘ahad haber’, mütevâtir haber’, ‘belagat’, ‘sahih rivayet’, ‘isnat sistemi’³⁰ kavramları kullanılmıştır.

‘Sünnet’³¹ kavramı, ‘Hadis’ kavramının iki katı uzunlukta açıklanmıştır. ‘Haber’ kavramı işlenirken, daha önce izah edilmemiş; ‘mütevâtir haber’ ve ‘âhâd haber’, ‘sahabe’ ve ‘tabiin’ kavramlarına burada da bir açıklamada bulunmaksızın yer verilerek aynı hata yapılmıştır.

Eser kavramı açıklanırken “haber ister merfû, ister mevkûf, ister maktû‘ olsun hadisçiler nazarında hepsi de eserdir.” Diye tarif edilmiştir.³² Ancak öğrenciler, böylesi kavramlarla daha önce karşılaşmamışlardır. Söz konusu terimler, kitabın 74. sahifesinde ele alınmış ve genişçe açıklamalarda bulunulmuştur, Maksadın anlaşılması, sözün muhtevasında geçen kavramların daha önce tarif edilmesiyle mümkündür.³³

Hadis ilminin temel kavramları arasında ‘râvi’ kavramına da yer

²⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 27.

²⁷ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 28.

²⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 28.

²⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 29.

³⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 30.

³¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 32,33,34.

³² Yıldırım vd. *Hadis Ders Kitabı*, 34

³³ Hüseyin Akyüz, 154.

verilmiş, kanaatimizce gereksiz olduğunu düşündüğümüz ilavelerde bulunulmuştur. Ebû Hanife'nin fakih ravileri tercih ettiği ayrıntısına girmek “Ezvâi ile Ebu Hanife arasında “rükûa giderken ve rükûdan kalkarken namazda ellerin kaldırılması” konusunda şöyle bir konuşma geçmiştir.”³⁴ ile başlayarak uzunca bir tartışmaya yer vermek gereksiz ayrıntı olarak durmaktadır.

Rivayet-Mervi, kavramları ile ilgili açıklamalarda “Okuyalım Yorumlayalım”, kutucuğunda ravi'nin sözlük anlamının ‘su taşımak’ olduğuna telmih ile Hz. Peygamber'in ‘ser-çeşme’, hadislerin de ondan taşınan ‘su’, açıklaması gayet isabetli olmuştur. Su ile Hz. Peygamber arasındaki ilişkiyi kurmak adına Fuzuli'nin ‘su’ kasidesinden beyitler verilmiş³⁵ fakat benzetme başarılı olmamıştır. Verilen beyitlerden birisi Hz. Peygamber'e vuslat özlemini bir diğeri de yolundan gitmenin gereğini vurgulamaktadır. Beyitlerin Hz. Peygamber'in sözlerinin hayat veren bir çeşme oluşuyla örtüşen tarafı yoktur. Nurullah Genç'in yağmur şiiri konuya daha uygun düşmektedir.³⁶

Metin kavramı işlenirken ‘Fıkhu'l Hadis’,³⁷ Tarık-Tabaka, kavramlarının izahında ‘hasen’ ve ‘etbâu't-tâbiin’ kavramları yer almaktadır. Oysa öğrenci bu kavramların anlamını henüz bilmemektedir. Açıklamalar için bu kavramların verilmesi de zorunlu değildir. Bu kavramlar olmadan da yeterli açıklama yapılabilirdi. “Anlamları, öğrenciler için henüz meçhul olan kavramların, diğer kavramların izahında kullanılması anlaşılır olmayı zorlaştırmaktadır.”

Örneğin kitabın ilerleyen sayfalarından bir bölüm şöyledir: “Hicri üçüncü asırdan itibaren ise râvileri cerh ve ta'dil yönünden inceleyen “Cerh ve Ta'dil” “Tarihu'r-Ruvat” rical kitapları yazılmaya başlamıştır. İsnad ve sened tenkidi İslam âlimlerinin eseri olan “Cerh ve Ta'dil”, “Tarihu'r-Ruvat” gibi hadislerle ilgili ilimlerin oluşmasını sağlamıştır.”³⁸ “Tarihu'r-Ruvat”, “rical” “isnad ve sened tenkidi” kavramları öğrencinin henüz tanımadığı kavramlardır. Öğrencilerin anlamını henüz bilmediği

³⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 36.

³⁵ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 37.

³⁶ Nurullah Genç, *Yağmur*, Timaş Yay., İstanbul 2012, 11-23.

³⁷ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 41.

³⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 91.

kavramlarla bir başka kavramın izah edilmesi hatasına burada da düşülmüştür.

Kavramlar açısından dikkatimizi çeken bir bölüm de kitabın sonunda yer olan lügatçedir. Her kitapta olduğu gibi bu kitabın sonunda da bir lügatçe yer almaktadır. Görebildiğimiz kadarı ile lügatçede de sorunlar bulunmaktadır.

Kitabın içinde geçen ve anlaşılması için açıklanması gereken kavramların bazılarını lügatçede bulmak imkânsızdır. Kitap içerisinde açıklaması yapıldığı halde bazı kavramlar lügatçe de tekrar ele alınırken açıklanma bekleyen kavramalar nedense unutulmuştur. Örneğin, ‘münekkid’, ‘tarihu-ruvat’³⁹ ‘İlmü’r-Rivâye’, ‘İlmü’l-Ahbâr’ ve ‘İlmü’l-Âsâr’⁴⁰ “Nebevî Hadis”⁴¹ ıstılahları kitapta tanımlanmamış, lügatçede de yer almamıştır.

Kitabın içerisinde geçmeyen çok sayıda kelimeye lügatçe de yer verilmiştir. ‘Besmele’, ‘bî-edep’, ‘botanik’, ‘cüret’, ‘ekol’, ‘estetik’, ‘havas’, ‘havza’, ‘icma’, ‘ibrance’, ‘ihram’, ‘ikrar’, ‘iktisadi’, ‘indeks’, ‘inziva’, ‘irşat’, ‘kevnî’, ‘kozmoji’, ‘kozmik’, ‘külfet’, ‘mahrem’, ‘materyal’, ‘medeniyet’, ‘mel’ahim’, ‘metafizik’, ‘mûcizât’, ‘mufassal’, ‘mushaf’, ‘mutasavvıf’, ‘mutamin’, ‘münafık’, ‘münderecât’, ‘münezzeh’, ‘nida’, ‘nihâi’, ‘özdeyiş’, ‘put’, ‘putperest’, ‘sentez’, ‘suhuf’, ‘sûr’, ‘telkin’, ‘teori’, ‘tevekkül’, ‘tevhit’, ‘vahiy kâtibi’, ‘zahit’, ‘zooloji’⁴² kavramları bunlardandır. Hadis kitabı lügatçesinde ‘havza’, ‘kevnî’, ‘kozmoji’, ‘kozmik’, ‘metafizik’, ‘zooloji’ gibi coğrafi terimlerin yer alması ilginçtir.

Kitabın sonundaki sözlükteki kelimelerin hadis ıstılahı olarak manaları verilmesi gerekirken; kelimelerin bir kısmında bu kurala uyulmamıştır. Örneğin; ‘Adalet’, ‘kitâbet’, ‘hafız’, kavramları böyledir. ‘Âdalet’, hakkı gözetme; ‘hafız’, Kur’an’ı ezber bilen kişi, ‘kitabete’ ise ‘yazmanlık’ olarak açıklanmıştır. Oysa ‘adâlet’, ‘kitâbet’⁴³ ve hafız⁴⁴ birer hadis terimi olarak burada verilenenden farklı anlamları ihtiva eder.

³⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 91.

⁴⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 27.

⁴¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 74.

⁴² Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 142-148.

⁴³ Talat Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1985, 17, 189.

⁴⁴ Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul, 2009, 108.

Kelimeler kitap içerisinde terim manaları ile kullanılmış lügatçede terim olarak izah edilmemiştir. Bu durumda öğrenci maksadı doğru kavrayamaz. Örneğin kitapta Ebû Dâvûd için; “Tarsus’ta yirmi yıl kaldı. Seyahatlerinde oğlunu yanında götürerek onun da hadis hafızı olmasını sağladı.”⁴⁵ cümlesi geçmektedir. Hadiste ‘hafız’ kavramını bilmeyen bir öğrenci kitabın sözlüğüne baksa hadis terimi olan ‘hafız’ yerine kıraat terimi olan ‘hafız’ ile karşılaşacaktır. Bu durumda ‘hadiste hafız’ olma terimi anlamını bulmayacaktır. Belki bu durum çok önemli sayılmayabilir. Lâkin kitabın hazırlanışında dikkatsiz ve özensiz bir anlayışı açığa çıkarmaktadır.

Hadis ıstılahlarının yoğun olarak ele alındığı ünitelerden birisi de ‘Hadis Çeşitleri’ ünitesidir. Bu kısımda; hadisler, ‘kaynağına’, ‘sıhhatine’ ve ‘ravi sayısına’ göre tasnif edilmiş orta öğretim seviyesine uygun bir seçimde bulunulmuştur. Ünitenin nihayetinde, verilenlerin bir şema ile özetlenmesi de isabetli olmuştur. Hadis Çeşitlerinin ele alındığı ünite de problemlerden ari değildir.

‘Kaynağına göre Hadis Çeşitleri’ başlığı altında, Kudsî hadis tanıtılırken, ‘Kudsî hadis de nebevî hadis gibi sened ve metinden oluşur.’⁴⁶ cümlesine yer verilmiştir. Oysa öğrenci Nebevî hadis⁴⁷ ne olduğunun farkında değildir. Kitapta bu kavramla ilgili bir açıklama da yapılmamıştır.

Kudsî Hadisle ilgili açıklamaların devamında ‘Kudsî hadis Allah’a isnat edilirken nebevî hadis Hz. Peygambere isnat edilir. Her iki hadis çeşidinin de sahihi, zayıfı ve uydurması vardır.’ izahatı yapılır. Söz konusu cümlede ‘isnad’, ‘sahih’, ‘zayıf’, ‘uydurma’ olmak üzere dört ayrı terim geçmektedir. İsnad terimi daha önce açıklandığı için anlaşılma problemi yoktur. Fakat diğer üç terim henüz açıklanmamıştır.

Merfû Hadis işlenirken ‘Hükmen Merfû’ konusu ele alınmıştır. Kanaatimizce konu net işlenememiştir. Zira açıklamalar içerisinde ayrıca açıklanması gereken ‘israilî nakiller’, ‘isrâiliyyat’⁴⁸ kavramlarına yer verilmiştir. Dahası ‘Hükmen Merfû’ konusu ileri seviye bir konudur. Ortaöğretim için gerekli olmayan bu açıklama yerine, merfû hadis metinleri

⁴⁵ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 91

⁴⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 74.

⁴⁷ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 1992, 109.

⁴⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 74.

ile konu pekiştirilebilirdi ve hadis eğitimi açısından daha faydalı olurdu.

Merfû Hadis ve mevkuf hadis konusu işlenirken, Hz. Peygambere ait olmayan sözlere neden hadis denildiğinin öğrenci açısından tatmin edici bir açıklaması yapılmamıştır. Öğrenci sahabe ve tabiin sözleri ile hadis arasında bağlantı kurmakta zorluk çekmekte bu durumu anlamlandıramamaktadır. Konu örnek açısından da fakirdir.

Bu kitapla sınırlı olmamakla birlikte öğrencinin konumlandırmada zorluk çektiği hususlardan birisi de Kudsî Hadis kavramıdır. ‘Allah’ın sözü nasıl hadis olabilmektedir?’, ‘Kudsî Hadisin Nebevî hadisten farkı nedir?’, ‘Veya Kudsî hadisin ayetten farkı nedir?’ Hadis kaynaklarında bir kısım açıklamalara yer verilmektedir fakat zihinde istifham oluşması da engellenememektedir. Örneği ‘Kudsî Hadis, mana olarak Allah’a söz olarak Peygambere aittir.’⁴⁹ denmektedir. Bu durumda; “Allah, muradını ayet olarak niye ifade etmemiş de hadis olarak ifade etmiş?” sorusu ortaya çıkmaktadır. “Kutsî hadisin manası Allah’a aitse nebevî hadisin manası kime ait?”⁵⁰ “Ayetlerin lafızları ile birlikte kudsî hadisin mana olarak peygamberin zihnine indirilmesi ne demek?” “Mananın lafızla ve lafızsız olması nasıl olmaktadır?” Peygamber, hevasından hevesinden bir şey söylemeyeceğine ve söylediğinin vahiyle irtibatlı olduğuna göre⁵¹ nebevî hadisin vahiyle irtibatı nedir? “Kutsî Hadisler vahyi gayri metlûv vahiy⁵² de nebevî hadisler değil mi?” soruları oluşmaktadır. Bu sorulara ikna edici bir cevap da verilememektedir.

Bu probleme getirilmiş isabetli bir açıklamayı Akalın’ın “Rivayet Tekniği Açısından Kutsi Hadisler” üzerine yaptığı doktora çalışmasında bulmak mümkündür. Akalın, Kutsî Hadis Kavramının yirminci yüzyıl başlarında hadis usûlü kavramlarına dâhil olduğunu Mütেকaddimûn ve Mütעהhirûn dönem hadis usûlü kitaplarında böyle bir kavramın olmadığını belirtmektedir.⁵³ Bu tespit doğrultusunda kutsi olarak ifade edilen hadisler

⁴⁹ Koçyiğit, 123.

⁵⁰ Yavuz Köktaş, *Günümüz Hadis Problemleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013, 72.

⁵¹ 53, Necm. 3.

⁵² Okunmayan vahiy demektir sünnetten ibarettir. Uğur, 414.

⁵³ “Kudsî hadis” diye isimlendirilen rivâyetler, mütেকaddimûn ve mütעהhirûn dönem hadis usûlü kitaplarında, bir hadis çeşidi olarak ele alınmamıştır. Bundan dolayı “kudsî hadis” tabiri; “Galat-ı meşhûr, lüğat-ı fasîhden evlâdır” deyiminin yerinde bir örneği olarak değerlendirilebilir. Hadis usûlü kitaplarında kudsî/ilâhî/rabbânî hadis kavramının yerini alması, yirminci yüzyılın başlarına tesadûf etmektedir. Cemâluddîn el-Kâsimî’nin

Nebevî (Merfû) hadis kapsamından ayrıştırılmayabilir.

Haber kavramı ele alınırken kavramın kısımları ‘Mütevâtir Haber’ ve ‘Ahad Haber’ olarak⁵⁴ isimlendirilmişti. Konu “Ravilerin Sayısına Göre Hadis Çeşitleri”, başlığı altında tekrar ele alınmış bu defa ‘Mütevâtir Hadis’ ve ‘Ahad Hadis’ olarak isimlendirilmiştir. İsimlendirmenin burada da aynı olması daha faydalı olurdu.

‘Mütevâtir hadis’ için örnek olarak hadis metninin Türkçesi, ‘âhâd hadis’ için de hadis metninin Arapçası verilmiştir. Âhâd hadisin kısımlarından ‘Meşhur’ örnekendirilirken, ‘Aziz’ ve ‘Garip’ örnekendirilmemiştir. Örneklerin veriliş biçiminde bir uyumsuzluk mevcuttur. Ayrıca örnek olarak verilen hadisler senetsiz ve herhangi bir rivayet lafzı kullanılmadan verilmiştir. Oysa konu, metinden ziyade senetle ilgili olduğundan, senetlerin de verilmesi isabetli olurdu. Ayrıca kitapta “Senetsiz bir rivayetin hiçbir değeri yoktur.”⁵⁵ hükmüne yer verilirken hadislerin talik dahi yapmadan tamamen metin olarak verilmesi bir çelişkidir.

‘Ravi Sayısına Göre Hadisler’ başlığı altında “inceleyelim” kutucuğunda senet ve metin birlikteliğine dikkat edilerek verilen bir örnek olmasına rağmen verilen örnek, konuyu anlaşılır kılmak yerine iyice anlaşılabilir hale getirmektedir. Ayrıntı sayılacak ilave bir örnekendirme yapılarak ‘meşhur garip’ ıstılahına yer verilmesi gereksiz bir açıklama olarak durmaktadır.⁵⁶

Hadislerin Tahlil ve Tenkidi bölümünde ‘Ravinin Adalet ve Zaptı’ ile ilgili kavramlar, indî (keyfî) değerlendirmelerle tanımlanmıştır. Bid’atu’r-Râvi başlığı altında verilen bilgilerde de aynı problem söz konusudur. “Bid’atu’r-Râvi; râvinin İslam dininin genel prensiplerine aykırı görüşler ileri sürmesi.”⁵⁷ şeklinde tanımlanmıştır. İslam’ın genel prensiplerine aykırı görüşlerin neler olduğu ifade edilmediğinden, tanım eksik kalmıştır. Genel

(1332/1914), bu kavramla ilgili olarak derlediği bilgileri *Kavâ'idu't-Tahdîs min Fünûni Mustalahi'l-Hadîs*'ine almasından itibaren kudsî hadis; hadis usûlü kavramlarına sonradan eklenmiş (“bid’at”) bir ıstılah olarak, hadis usûlü kitaplarında yerini almaya başlamıştır. İsa Akalın, *Hadis Tekniği Açısından Kudsî Hadisler*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış, Doktora Tezi, İstanbul, 2014, 428-433.

⁵⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 35.

⁵⁵ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 99.

⁵⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 78.

⁵⁷ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 101.

prensipier denince İslam'ın itikadî esasları anlaşılabilir. Tanımların rastgele yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Râvînin zabtı ile ilgili terimlerin açıklamaları birbirinin aynı gibidir. İlgili açıklamalar şöyledir: “Kesretu'l- galat; râvînin hadisi rivayet ederken çokça hata yapmasıdır. Fartu'l-gafle; râvînin hadisi alırken ve naklederken çok hata yapmasıdır. Sûu'l-hıfz; râvînin hafızasının zayıflığı yüzünden eksik veya fazla ezberleyip çabuk unuttuğundan rivayetlerinde hatalarının isabetlerinden çok olmasıdır. Vehm; râvînin rivayet ettiği hadisin senet ve metinlerinde karışıklığa yol açacak hataları çok sık yapmasıdır.”⁵⁸ Bu açıklamalarda terimleri birbirinden ayırdetmek son derece zordur.

Kitap içerisinde ve dipnotlarda çeşitli kısaltmalar kullanılmış olmasına rağmen kısaltmaların açılımının yer aldığı bir bölüm verilmediğinden kullanılan kısaltmaların ne olduğu anlaşılamamaktadır.

Kitapta yer alan açıklamaların, çoğunlukla kaynak gösterilmeden ve dipnot atıfları olmaksızın verildiği görülmektedir. Hadis terimlerinde de durum aynıdır. Birinci ünite; ‘tebyin’, ‘tebliğ’, ‘teşri’,⁵⁹ ikinci ünite; ‘hadis ilmi’, ‘ravi’, ‘rihle’, ‘metin’, ‘tarik’, ‘tabaka’, ‘cerh’, ‘tadil’,⁶⁰ ‘müksirûn’, üçüncü ünite; ‘tahdid’, ‘tahkik’, ‘tedvin’, ‘tasnif’, ‘kitabî’, ‘sünen’, ‘cami’, ‘alel-ebavab’, ‘aler-ricâl’, ‘musannef’, ‘müsnef’, ‘mucem’, ‘şerh’, ‘müstahreç’, ‘Rical çalışmaları’, ‘müstedrek’, ‘etraf’, ‘tahriç’, ‘erbaun’, ‘şemail’, ‘tesbitü's-sünne’, ‘tezhîbu's-sünne’, ‘kütüb-i site’,⁶¹ dördüncü ünite; ‘kudsî’, ‘mevkûf’, ‘mütevâtir’, ‘lafzî mütevâtir’, ‘manevî mütevâtir’, ‘âhâd’, ‘aziz’, ‘garip’, ‘sahih’, ‘adalet’, ‘zabt’, ‘muttasıl’, ‘şâz’, ‘muallal’, ‘hasen’, ‘zayıf’, ‘mürsel’, ‘munkatı’, ‘mudal’, ‘muallak’, ‘müdelles’, ‘münker’, ‘muallal’, ‘müddrec’, ‘mevzu’,⁶² beşinci ünite; ‘metâin-i aşere’, ‘kizbu'r-râvî’, ‘ittihamu'r-râvî’, ‘fisku'r-râvî’, ‘bid'atu'r-râvî’, ‘cehâletü'r-râvî’, ‘zabt’, ‘kesretu'l- galat’, ‘fartu'l-gafle’, ‘sûu'l-hıfz’, ‘vehm’, ‘muhâlefetü's-sikat’⁶³ altıncı ünite; ‘garibu'l-hadis’, ‘muhtelifu'l-hadis’, ‘fikhu'l-hadis’, ‘esbabu vürüdi'l-hadis’⁶⁴ terimlerine yapılan

⁵⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 102.

⁵⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 16, 17, 18.

⁶⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 27, 35, 39, 41,

⁶¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı* 51, 54, 56, 62,63

⁶² Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 73-84.

⁶³ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 99-102.

⁶⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 121-126.

tanımlamaların hiçbirine dipnot verilmemiştir.

Dipnotlarda kaynaklar, ilk verildiği yerde künyeleri ile verilmemiştir. Kitabın sonunda yer alan Kaynakça da düzensizdir. Bazı kaynaklar müellif ismi ile bazıları kitap ismi ile başlamıştır. Ayrıca verilen kaynaklardan bir kısmı kaynak olma niteliğinden uzaktır. Örneğin bu ders kitabından bir önceki ders kitabına on beş ayrı yerde⁶⁵ atıf yapılmış söz konusu kitaptan bilgi taşınmıştır. Eğitim açısından yetersiz bulunan ve değiştirilmesine karar verilen, üstelik kaynak olma hüviyetini de haiz olmayan bir kitaptan atıfta bulunmak isabetli değildir.

Hadislerin kaynaklarını sorgulayan ve üzerinde şüphe oluşturan yazarlar, yazdıkları kitapta yer verdikleri bilgilerin %80'inin kaynağı yoktur. Kaynak verilenler de incelenirse onlarda da problemlerin olduğu görülecektir. Eğitim için hazırlanmış bir kitabın bu denli özensiz olması üzücü bir durumdur. Mesnetsiz bilgilerle hadislerin mesnedini sorgulamak bir çelişkidir.

III. Hadis Tarihi Bilgisi Oluşturabilmesi

Kitapta hadis tarihi, müstakil bir bölüm olarak ele alınan konulardandır. Fakat ilgili bölümde çok yoğun bir bilgi aktarımı yapılmıştır. Tarihi süreçte yer alan çok sayıda ismin ve eserin konuya dâhil edilmesi ve uzun uzun açıklanması yorucu olmuştur. Hadis İlminin biraz zor, biraz da öğrenciye ağır ve soğuk gelen konularından olan 'hadis tarihi' daha da zorlaştırılmış, yer yer tekrarlara düşülmüş, bölüm İmam Hatip düzeyinin epeyce üzerinde kalmış haliyle orta öğretim öğrencisi seviyesine inememiştir.

Konu başlık seçimi açısından da karışıklık göstermektedir. 'Hadis Tarihi', 'Hadis Usulü Tarihi', 'Hadiste Şerh ve Yorum Dönemi', biri diğerinin devamı mı yoksa müstakil bir süreç olarak başlayıp süren bir gelişmemi olduğu belli olmayan iç içe girmiş konular halindedir. Bir karışıklık olduğu açıktır.

Ünite, '1. Hz. Muhammed Devrinde Hadis,' '2. Sahabe Döneminde

⁶⁵ İsmail Hakkı Ünal tarafından hazırlanan İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı bu kitaptan önceki ders kitabıdır. Bu kitap yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni hadis kitabında bu kitaba bolca atıf yapılmıştır, Bkz. Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 56, 57, 58, 74, 78, 81, 83, 89, 115, 126, 127, 129, 134, 136, 137.

Hadis’, ‘3. Tabiîn Döneminde Hadis’, ‘4. Hadislerin Tedvini ve Tasnifi’, ‘5. Hadis Usulünün Oluşum Dönemi’, ‘6. Hadiste Şerh ve Yorum Dönemi’, ‘7. Kütüb-i Sitte Müellifleri’ ‘8. Türkçeye Çevrilen Temel Hadis Kaynakları’, konuları ile işlenmektedir.

Ana Başlık ‘Hadis Tarihi’ olunca 1, 2, 3, ... diye devam eden, konu başlıkları biri diğerini takip eden aşamalar gibi olmalıdır. Fakat öyle olmamıştır. İlk üç başlık tarihi sürecin aşamaları olarak sıralanırken sonraki başlıklar müstakil konular olarak gözükmemektedir. Böyle bir başlıklandırma karmaşa oluşturmaktadır. Başlıkların bazısında ‘devir’ bazısında ‘dönem’ kelimelerinin kullanılması da kitabın hazırlanmasında yeterli dikkatten uzak kalındığını göstermektedir. Başlıklar 1. Hz. Muhammed Devrinde Hadis, ‘2. Sahabe Döneminde Hadis’, ‘3. Tabiîn Döneminde Hadis’, 4. Tabiinden günümüze hadis temel başlıklar altında ve farklı gelişmeler alt başlıklar halinde verilebilirdi. Veya tarihi dönemler; 1. Asırda Hadis 2. Asırda Hadis... sıralaması ile ve gerekli alt başlıklarla işlenebilirdi.

‘Hadis Tarihinin Gelişim Aşamaları’⁶⁶ şeklinde ve büyük harflerle konular arasında aniden karşımıza çıkan başında bir sıra numarası olmayan başlıkla karşılaşmaktayız. Söz konusu başlık altında hadisin tarihi sürecini açıklayan üniteyle uyumsuz bir aşamalar sıralaması verilmektedir. Verilen bilgiler bir yerden kopyalanmış yapıştırılmış gibi durmaktadır. Yazı şeklinden bu durum kolayca tespit edilebilir. Herne kadar başlık konu içerisinde kenarda gibi dursa da aslında tarihi sürecin aşamalarını en iyi sistematize eden kavramlar sıralamasını barındırmaktadır. Ünite, bu temel başlıklar altında 1.Tespit Dönemi, 2.Tedvîn dönemi, 3.Tasnîf Dönemi, 4.Tezhîp Dönemi ve alt başlıklarla gayet anlaşılır bir düzene girebilirdi. Bu sıralamayı esas alan hadis tarihi çalışmaları da bulunmaktadır.⁶⁷ Fakat kitabımız, karışık bir sıralamayı tercih etmiştir.

Başlıklar arası ilişkide bir kopukluk olduğu gibi bazı başlıklar, alt başlıklarla da uyumsuzdur. ‘Hz. Muhammed Devrinde Hadis’ başlığı altında, a, b, c, d, e, sıralaması ile alt başlıklar verilmiştir. Başlıklar başlık olma niteliğinden uzaktır. Ayrıca kitap, alt başlıkları 1.1., 1.2., 1.3., şeklinde sıralarken neden a, b, c, d, e sıralaması tercih edilmiştir? ‘a. Medine

⁶⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 63.

⁶⁷ Selçuk Coşkun, *Hadis Tarihi Ders Notları*, Erzurum 2009, 20, 67, 87, 148.

Vesikası’ ‘b. Dine Davet Mektupları’ ‘c. Çeşitli Siyasi Vesikalar’ ‘d. Dinî ve Hukuki Bildirimler’ ‘e. Dinî Gruplarla Mektuplaşma’ kanaatimizce başlıkların konuyla irtibatı uzaktır. Başlık olacak ve siyah puntuyla belirginleştirilecek nitelikte değildir. Belki bir paragrafla hadisin Peygamber döneminde yazılmasına mesnet teşkil edecek örnekler olarak verilebilirdi.

Özetlemek gerekirse hadis tarihi dersleri hadislerin günümüze taşınmasında gösterilen fedakârlıkların, yoğun gayretlerin, verilen emeklerin tarihidir. Hadisin üstün gayretlerle ve muhkem zırhlarla koruma altına alınıp kaydedildiğinin göstergesidir. Hadisin kıymetini ve sıhhatini takdir etmek açısından hadis tarihini bilmek çok önemlidir ve gereklidir. Ünitenin temel vurgusu bu düşünceyi ön plana çıkarmak olmalıdır. Bu amaç başarılmamış da değildir. Fakat yoğun ve aşırı bilgi yüklemesi altında kalmıştır. Bilgiler kolay anlaşılır bir tasnifle verilememiştir. Konu başlıkları ve alt başlıklar anlaşılır olmaya yeterli katkı sunamamaktadır. Üniteye verilen; eser ismi, müellif ismi ve kavramların toplamı ikiyüzün üzerindedir. Çok sayıda isim ve kavramın yer alması ve ayrıca bu isim ve kavramların telaffuzundaki zorluk konuyu iyice ağırlaştırmıştır. Bilgiler biraz sadeleştirilmeli ve işaret ettiğimiz amaç daha da ön plana çıkarılmalıdır.

Akyüz tarafından hadis dersinin amaçlarının ne derece gerçekleştiğinin tespitine yönelik yapılan bir çalışmada “Hadis Dersi Öğretimi Programında hadis usûlü bilgilerinin ansiklopedik bir tarzda topluca verildiği”⁶⁸ sonucuna ulaşılması değerlendirmelerimizi teyit etmektedir.

IV. Hadisin Değerini ve Önemi Benimsetebilmesi

İmam Hatip Lisesi hadis ders kitabında ‘Hadislerin Tahlili ve Tenkidi’ başlıklı, hadislerin sıhhat değerinin tespitine yönelik kriterleri ele alan bir ünite yer almaktadır. Üniteye tenkit yöntemleri anlatılmış metin tenkidi kısmında sahih, hasen ve zayıf bazı hadisler tenkit edilip reddedilmiştir. Diğer ünitelerde de tenkit konusuna epeyce yer ayrılmıştır.

Tenkite, Arapça bir kelime olarak hadisin sened ve metnini incelemeye tabi tutma makbul olanı merdûd olandan ayırma faaliyetidir.⁶⁹

⁶⁸ Hüseyin Akyüz, 153.

⁶⁹ Aydın, 243, 245.

‘Tenkit’ kavramının Hadis ilmindeki kullanımı ile Türkçede günlük dilde kullanımı birbirinden farklıdır. Türkçede tenkit, eleştirmek, yermek, kınamak anlamlarını ihtiva eder.⁷⁰

Kitapta, tenkit kavramı araştıran, inceleyen, doğruluğu ispat eden içeriği ile değil, sorgulayan, eleştiren, karşı çıkan, yeren, yargılayan, yalanları yakalayan yönlendirmesi ile öne çıkmıştır.⁷¹ Kitabı okuyan öğrencide “Kendine hadis denen ne kadar çok uydurma söz vardır. Hadisçiler, Hz. Peygamber’e ait olmayan bu yalanları yakalayıp ortaya çıkarmak için yoğun gayret sarfetmelerine rağmen ancak kısmî bir başarı⁷² sağlamışlardır. Bundan sonrası da bize aittir” düşüncesi belirginleşmektedir.

Oysa hadis Kitabını okuyan bir öğrencide; “Muhaddisler ne denli sağlam tedbirler almış ve ciddi değerlendirme ölçütleri ile hadislerin sıhhatini tespit edip art niyetli girişimleri boşa çıkarmışlardır.” kanaati oluşmalıdır.

Hadis tenkidi sonucunda raviler ta’dil de edilebilir cerh de edilebilir. Tenkit ölçütleri anlatılırken bu ölçütlerle hadisler değerlendirilmiş ve bütün aşamaları geçerse o hadise işte o zaman “sahih” ünvanı verilmiştir. Sahih hadisleri içeren kaynaklar bu titiz çalışma neticesinde oluşturulmuştur. Konu bu açıdan ele alınırsa öğrenci hadise verilen emeğin farkında olacak Hz. Peygamber’in sözlerine sahip çıkıp değer veren bir anlayış geliştirecektir. Oysa kitabın yazarları tenkit noktalarına sahih olanları tespit etmek penceresinden yaklaşmak yerine uydurma olanları yakalamak,⁷³ hadis olduğu söylenenlerin aslında hadis olmadığını ortaya çıkarmak penceresinden bakmışlardır.

Kitapta şöyle bir cümle yer almaktadır: “Hz. Peygamber’e saygılı olmanın öncelikli şartı, hadis ve sünnet adı altında ortaya çıkan yalan ve yanlış rivayetleri ayıklayarak onu yalan ve iftiralardan korumaktır”⁷⁴ Bu cümle öğrencinin zihninde nasıl bir algı oluşturmaktadır? Oysa cümle ‘Hz.

⁷⁰ Ahmet Fidan, Nevin Kardaş, Salih Önen, Sevgi Gökdemir, Hanifi Erkıran, Hasan Koç, Namiye Başbuğ, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Millî Eğitim Basımevi, Yay., Ankara 1979, IV, 2841

⁷¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 103.

⁷² Böylece hadis uydurmanın önüne az da olsa geçme imkânı sağlanmıştır. Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 91.

⁷³ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 103.

⁷⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 103.

Peygambere saygılı olmanın öncelikli şartı, onun sünnetini doğru bir şekilde tespit edip her türlü kötü girişimlere karşı korumak ve sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde aktarımını sağlamaktır. Hadis ilmi de bunu yapmış ve başarmıştır.’ şeklinde yazılabilirdi. Bir önceki yaklaşım hadise şüpheyile bakmaya yol açarken bir sonraki yaklaşım hadise güvenle bakıp sahip olmayı sağlar.

Meslek dersleri öğretmeni Koçak, kitap üzerine yaptığı değerlendirmede haklı olarak şu tespite varıyor: “Hz. Peygamber’i yalandan kurtaralım derken acaba öğrencileri O’na ait hadisleri reddetme durumuna da sürüklemeyiz? İşte metin tenkidi çalışması bölümünde bu hataya da düşüldüğünü görmekteyiz.”⁷⁵

Koçak, tarafından yapılan bir diğer tespit şöyledir: Kitabı kaleme alanlar, ‘Herkesin anlayamayacağı, anlamı kapalı ve Arap dil bilgisi kurallarına uymayan rivayetleri’⁷⁶ dil ifadeleri açısından tutarsız addederek reddedilmesinin gereğini ifade etmektedirler. Bu ifadeyi kabul edeceksek Kuran’ın Arap dilinin şaz ifadeleriyle gelen ayetlerini veya mücmel ifadelerini ret mi edeceğiz? Herkes tüm hadis ifadelerini anlasaydı Garibu’l-Hadis ilmine ne gerek vardı!⁷⁷

‘Mevzu Hadisleri Tanıma Yolları’ başlığı altında uyduranların itirafı kapsamında; “Ebu’l-Evca, dört bin hadis uydurduğunu söylemiştir.”⁷⁸ ifadesi yer almıştır. Bu açıklamayı okuyan günümüz öğrencisinde nasıl bir algı oluşur. Tek başına bir kişi 4000 hadis uydurduğunu itiraf etmiş. Ya itiraf etmeyenler... İtiraf ettiği halde bu kitapta ismine yer verilmeyenler... Günümüz insanı, yalanını nadiren itiraf ettiğinden hareketle bir değerlendirme de yaparsa ‘artık şüphe ile bakılmayacak hadis yok’ noktasına gelecektir. Ayrıca hadis olarak uydurulanlar itirafa gerek kalmadan tespit edilmiş, bu konuda mevzu hadislerin toplandığı eserler hazırlanmıştır.⁷⁹

İlgili konuda devamla “Mevzu hadisler arasında öyleleri var ki

⁷⁵ Koçak, 3.

⁷⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 105.

⁷⁷ Koçak vd., 3.

⁷⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 88.

⁷⁹ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzuât*, es-Suyûtî, *el-Leâlii’l-Masnûâ*, İbn Arrâk, *Tenzihü’s-Şerîâ*, Ali el-Kârî, *el-Esrâru’l-Merfûâ*, (*el-Mevzuâtü’l-Kübrâ*), *el-Mesnû*, (*el-Mevzuâtü’s-Suğrâ*), Çakan, 338.

birçok sahabe huzurunda söylendiği iddia edildiği hâlde râvisi tektir.”⁸⁰ hükmüne yer verilir. Bu cümlede de algıları yanlış yöne kanaliz eden bir yaklaşım olduğunu düşünmekteyiz. “Öyleleri varki” vurgusu çok sayıda temelsiz hadis olduğu anlayışını oluşturmaktadır.

Mevzu Hadislere karşı Alınan Önlemler başlığı altında; “İslâm tarihinin ilk devirlerinde başlayan hadis uydurma hareketi, muhaddisleri hadis uyduranlarla mücadele etme zorunda bırakmış, hadis uydurmanın önüne az da olsa geçme imkânı sağlanmıştır.”⁸¹ açıklaması yer alır.

“Hadis uydurmanın önüne az da olsa geçme imkânı sağlanmıştır.” yargısı üzerinde durmak gerekir. Bu cümle, geçmişten günümüze alınan tedbirlere rağmen başarılı olunamadığını dolayısıyla mevcut durumda sahih olarak gözüken hadislerin içerisinde çok sayıda uydurmanın olduğu anlamına gelmektedir. Zayıf hadisleri tanıma yolları, senet ve metin tenkidi, cerh ve ta’dil konularında anlatılan mücadele neticesinde hafif bir başarı sağlandığını ileri sürmek öğrencinin zihninde hadislerin güven vermediği anlayışını oluşturacaktır. Belki de bu kasıtlı ve bilinçli bir tercihtir.

Kitapta senet tenkidi ile yapılan incelemeler, negatif bir anlayışla ele alınmış olmasına rağmen yine de öğrencide “raviler titiz bir şekilde sorgulanmış, sahih hadislerin seçimi için yoğun bir gayret verilmiş” kavrayışı oluşması ihtimal dışı değildir. Fakat metin tenkidinin yapılma sebebi olarak verilen “Çünkü hadis uyduranlar uydurdıkları hadislere en sağlam isnadları eklemekten çekinmemişlerdir.”⁸² cümlesi bu ihtimali de ortadan kaldırabilir, senet tenkidi çalışmalarını anlamsız hale getirebilir.

Senet ve metin tenkidi bölümünde tenkit neticesinde uydurma olduğu ifade edilen ve örnek olarak gösterilen hadislerin seçiminde hadise sahip çıkma yaklaşımı yerine hadisi yok sayma yaklaşımı gözetilmiştir. Metin tenkidi için konuları gayet güzel izah edecek örnekler varken sahih hadisler uydurma olarak verilmiştir.

Metin tenkidi kapsamında verilen örneklerin bir kısmının isabetli olmadığını düşünmekteyiz. Örneğin, “Kur’an’a Uygunluk” başlığı altında “Allah şirkten başka her günahı affeder,”⁸³ ayetine uygun olmadığı ifade

⁸⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 90.

⁸¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 91.

⁸² Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 91.

⁸³ 4. Nisa: 116.

edilerek “Kötü ahlaklı olmak affedilmeyecek bir günahdır.” hadisi için uydurmadır hükmü verilmiştir. Hadisin dipnotu yoktur. Bağlamı nedir? Vurûd sebebi nedir? Bakılmadan örnek verilmiştir. Aynı mantıkla hareket edilirse “Allah şirkten başka her günahı affeder,”⁸⁴ sözü ayet değil de hadis olsaydı, bu sözün “Allah bütün günahları affeder”⁸⁵ ayetine aykırı bulunarak uydurma olduğunu söylemeleri kuvvetle muhtemeldir. Öğrencinin hadis dersinde aldığı cesaretle verilen yöntemi Kur’an’ın ayetlerine de uygulamayacağından emin olunabilir mi?

“Ölü, yakınlarının kendisine ağlaması yüzünden azaba uğratılır.”⁸⁶ rivayetini duyan Hz. Aişe’nin, “... Size bu hususta Kur’an’ın rehberliği yeter. “Kimse kimsenin günahını çekmez.”⁸⁷ diyerek reddettiği⁸⁸ bilgisi aktarılmış, fakat değerlendirmeler eksik bırakılmıştır. Konuyla ilgili olarak kitapta yer verilmeyen başka rivayetler bulunmaktadır. Örneğin bir başka rivayet şöyledir: Hz. Aişe şöyle demiştir: Allah Ömer’i affetsin. O yalan söylememiş unutmuş veya hata etmiştir. Gerçek şöyledir: “Allah ölmüş bir Yahudi kadına ağlayanları gördü ve şöyle dedi. Bunlar ona ağlıyorlar o ise kabrinde azap görüyor.”⁸⁹ Bu rivayet bize hadisin reddelmediğini, tashih edildiğini göstermektedir. Hadiste Yahudi kadının azap görmesi ağlamaya bağlanmamıştır. Konuyla ilgili diğer rivayetler dikkate alındığında, iki ayrı olaydan söz edilmektedir. İnançsız birisinin azap görmesinden ve ölen birisine yakınlarının ağlamasından bahseden iki ayrı olay bulunmaktadır. Bu olayların birinin diğerine sebep gösterildiği sonucu çıkarmak zorunlu değildir.

Bir başka örnek, “Sevgi ve hoşgörü, Hz. Peygamberin sünnetinin özünü teşkil eder. Bu durumda kötü muamele, kabalık ve anlamsız şiddet içeren rivayetlerin ona ait olması mümkün değildir. Örneğin, çocukların on yaşına geldikleri hâlde namaz kılmadıkları takdirde dövülmesini emreden hadis sahih sünnete aykırıdır.”⁹⁰

Namazın önemi anlatılırken mutlaka değinilen bu hadisi belki

⁸⁴ 4. Nisa: 116.

⁸⁵ 39. Zümer: 53

⁸⁶ Buharî, Cenâiz, 32, Müslim, Cenâiz, 17, Muvatta, Cenâiz, 12.

⁸⁷ 53. Necm: 38.

⁸⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 109.

⁸⁹ Müslim, Cenâiz, 27.

⁹⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 109.

duymayan yoktur. Bu durumda öğrenci “Bu hadis de uydurma ise uydurma olmayan daha ne kaldı ki” diye düşünecektir. Müellifler hadislere peşin bir kabulle yaklaşmayı önlemek, belki iyi niyetli olarak ezberleri bozma adına bu tür bir yaklaşımı tercih etmiş olabilirler. Kanaatimizce yanlış olmuştur. İlahiyat fakültesinde hadis dersinde ele alınıp değerlendirilmesi gereken hadislerin hadislerle ilk defa karşılaşan bir öğrenciye sunulması hadislerle şüphe ile yaklaşmaya hizmet edecektir. Bu durum; hadisin, hadislerle birlikte Hz. Peygamber’in önemsizleştirilmesine zemin oluşturacaktır.

Kaldı ki söz konusu hadis üzerine yazılmış ve farklı açılardan ele alınmış makaleler bulunmaktadır. Akyüz’ün değerlendirmesi şöyledir; Hadiste geçen ve “dövün” diye tercüme edilen “fedribu” fiili istisnasız bütün kaynaklarda "ala" harfi ceri yani “ala” edatı ile kullanılmaktadır. Kelimeye "dövmek" anlamı yüklenmek istendiğinde daha çok yalın biçimde veya "ba" edatıyla kullanılır. Kelime, "ala" edatıyla dövmek manasında değil, "sıkıştırmak", "zorlamak", "yaptırmak", "kuşatmak", "empoze etmek", "mecbur etmek", "sorumlu ve yükümlü tutmak" v.s. anlamlarına gelmektedir. Klasik ve çağdaş hiçbir sözlük müellifi bu kelimeye böyle bir anlam yani "dövmek" anlamı vermemektedir.⁹¹ Bu açıklama neticesinde hadisin tercümesi şöyle olur. "Çocuklarınıza *yedi* yaşındayken *namaz* kılmalarını *söleyiniz* (öğretiniz). *On* yaşına bastıklarında onları sıkıştırıp zorlayınız."⁹²

Hadisle ilgili ele alınan bir başka makalede hadiste “dövme”nin, “en iyi yol” değil, “en son çare” olarak⁹³ istisnai durumlar için sadece ebeveyne ayrıcalık tanıyan bir tavsiye⁹⁴ olduğuna hükmedilmiştir. Hadisi böyle bir bakış açısı ile tahlil etmez de bu uygulamanın sonradan ortaya çıkmışlığına ve rivayetin sahteliğine inanacak olursak aynı yaklaşım bu defa “vedribûhunne” kelimesini içinde barındıran ayet için de düşünmek mazur sayılacaktır. Söz konusu ifade bir ayet değil de bir hadis olsaydı bu hadis kolayca tenkit edilecek, evrensel ilkelere aykırı bulunacak ve yanlış din

⁹¹ Ali Akyüz, “Çocuk ve Namaz”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, İstanbul, 2002, 84, 87.

⁹² Ebu Davud, Salat, 26; Tirmizi, Mevakit, 182.

⁹³ Ahmet Tahir Dayhan, “Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadisin Tahlilinin Tahlili, Marife, Yıl, 3 Sayı: Güz 2003,49.

⁹⁴ Dayhan, 56.

anlayışına götüren rivayetler arasında yer alacaktı.⁹⁵

Yukarıda geçen hadisi “Kötü muamele, kabalık ve anlamsız şiddet içeren rivayetlerin ona ait olması mümkün değildir.”⁹⁶ yorumu ile reddetmek ilk bakışta çok mantıklı gelebilir. Ama iyi düşünen biri bilir ki insan çocuğunu eğitim amacıyla dövdüğünde kabalık amacını gütmmez. Peygamberimizin yaşamını bilenler onun hadlerin uygulanmasında verdiği cezaları unutmamalıdır. O zaman peygamber bu cezaları vermekle kabalık mı etmiştir?⁹⁷

Kanaatimizce bu hadis dövmeyi imkânsız kılmaktadır. Ön şart olarak üç yıllık bir eğitim süreci, eğitim için de güzel örnek olma zorunluluğu, dövme seçeneğini ortadan kaldırmaktadır. Namaz gibi önemli bir ibadeti yerine getirmeyen için dahi üç yıllık bir eğitimin ardından ve de on yaşına geldikten sonra ancak bir çocuk dövülebilecekse o zaman hiçbir sebep çocuğu dövmenin gereği olarak ileri sürülemez. Dövmenin yaygın olduğu bir toplumda böyle bir sınırlama getirmek büyük bir dönüşümün başlangıcı sayılmalıdır. Haliyle hadis dövmeyi sıfırlayan bir işleve sahiptir.

Rivayet tekniği açısından sağlam ve güvenilir olan bir hadis⁹⁸ ne yazık ki indî yorumlarla sahih sünnete aykırı görülerek reddedilmiştir.

Sahih Sünnete aykırı olarak görülen bir diğer örnek olarak “Bu konuya benzer bir örnek de çocukların mescitlerden uzak tutulmasını öneren hadislerdir.”⁹⁹ ifadesine yer verilir.

Çocukları mescitlerden uzak tutan çok sayıda hadisin varlığını ima etmek için hadis yerine hadisler kullanılmış ve hadisin diğer kısımları kesilmiştir. Hadisin aslı şöyledir. “*Çocuklarınızı, delilerinizi, satın almanızı, satışınızı, münakaşalarınızı, seslerinizi yükseltmeyi, had cezalarınızın infazını mescidlerinizden uzak tutun. Mescitlerinizin kapılarının yakınında abdest alma yerlerini ittihaz ediniz. Ve Cuma günlerinde mescidlerinizi buhurla tutsüleyiniz.*”¹⁰⁰

Hadise bakıldığında vurgulamak istenenin çocukların mescitten uzak tutulması değil, mescit ortamını kirletecek davranışların mescitten uzak

⁹⁵ Dayhan, 50.

⁹⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 109.

⁹⁷ Koçak, 4.

⁹⁸ Akyüz Hüseyin, 84, 8; Dayhan, 57

⁹⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 109.

¹⁰⁰ İbn Mâce, Mesâcid, 5.

tutulmasıdır. Hadisin devamında yer alan “Mescitlerin kapıları yanında abdest yerleri ittihaz ediniz.” Kısmından bu anlaşılmaktadır. Hadis, çocukları değil, çocukların ihtiyaçlarını defetme durumunu mescitten uzak tutun anlamındadır. Hz. Peygamberin çocuklarla birlikte namaz kılması, hutbeyi yarıda keserek mescide giren torununu kucaklayıp tekrar konuşmaya devam etmesi,¹⁰¹ ağlayan çocuğun annesi ile buluşmasını sağlamak için namazı kısa tutması¹⁰² secde anında sırtına çıkan çocuğun keyfini bozmamak için namazı uzatması,¹⁰³ çocukların cami ile içiçe bir hayat sürdüklerini göstermektedir.

Metin tenkidi aşamalarından “Akılla Çelişmeme” başlığı altında; “Cennet ya da cehenneme girmeyi kişinin kendi tutum ve davranışlarının doğal bir sonucu olmaktan çıkaran rivayetler akıl dışıdır.”¹⁰⁴ değerlendirmesi yapılmaktadır.

Bu değerlendirmeye göre öğrencinin duracağı sınır neresidir? Öğrenci kafasındaki özgürlük anlayışına uymuyor diyerek birçok hadisi reddedebilir. Kur'an'ı Kerim'de insan özgürlüğüne vurgu yapan ayetlere ilaveten özgürlüğü yok sayan ve cebr ifade eden ayetler de bulunmaktadır. Bu durumda bu ayetler ne olacaktır? Öğrenci, hadis kitabında öğrendiklerinden aldığı hızla ayetleri ayetlere aykırı görürse ne yapılacaktır? Örneğin “*Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın, saptırdığı kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?*”¹⁰⁵ ayeti ilk bakışta insan özgürlüğünü elinden almaktadır. Bu durumda bu ayet akla aykırı mı sayılacaktır? Bu ve benzer ayetler nasıl değerlendirecektir? Burada yapılması gereken ayetlere bütüncül yaklaşılmasıdır. Hadisler de böyledir, bütünlük içerisinde ve bağlamında ele alınmalıdır. Kitapta “Haydi evladım al kalemi eline geç hadislerin karşısına hangisi insanın özgürlüğünü elinden alıyorsa çiz onun üstünü” deme

¹⁰¹ Tirmîzî Menâkip, 30; Nesâî, Cuma, 30.

¹⁰² “...أريد أن أطول فيها ، فأسمع بكاء الصبي...”Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Ferîd Abdulazîz el-Cüneydî, Dâru'l-Hadis, Mısır 2005, Ezân 61, 163; Ebû Dâvûd, Salât 123; İbn Mâce, İkâme, 49.

¹⁰³ Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb, *Sünen*, thk., Çağrı Yay., İstanbul 1981. İftitah 83; Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-Harameyn, yy, 1999. III, 197.

¹⁰⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 111.

¹⁰⁵ 45. Casiye: 23.

kolaylığına düşülmüştür. Bu cesaretlendirme problemlili bir yaklaşım olarak durmaktadır.

Metin tenkidi kapsamında “Akla Uygunluk” başlığı altında “*Kim sabah namazına giderse iman bayrağı ile gitmiş olur. Kim de çarşı pazara giderse İblis’ in bayrağı ile gitmiş olur*”¹⁰⁶ hadisi için Hz. Peygamberin de mesleği olan ticaretin yapıldığı mekânlara gitmenin böyle nitelenmesi doğru değildir¹⁰⁷ değerlendirmesi yapılmaktadır.

Hadiste sabah namazına ve çarşıya gitmekten bahsedilmektedir. Bu karşılaştırma bize her iki eylemin eş zamanlı olması gerektiğini düşündürmektedir. İki farklı fiilin aynı hadiste verilmesi bu düşünceyi haklı kılmak için yeterlidir. Muhtemelen sabahın erken vaktinde mala aşırı düşkünlüğün bir sonucu olarak namaza gelmek yerine çarşıya satış hazırlıklarını yapmaya gitme durumu vuku bulmuş olmalı ki bu yanlışı yapanlar Hz. Peygamber tarafından uyarılmıştır. Sabah namazına gitmek yerine çarşının yolunu tutmak elbette İblis’in bayraktarlığını yapmaktır. Bu durumda bu hadisi akla aykırı görerek reddetmek doğru olmaz. Bu açıklamalar dahi akla arzetmenin sübjektiflikten kurtulamayacağını gösterir. Kitabın müelliflerinin aklına göre uydurma olan hadis benim aklıma göre uydurma değildir. Dolayısıyla hadisler hangi akla arzedilecektir?

Ayrıca bu hadisin çarşı pazarlarda şeytanın oyununa gelerek helal kazanca haram bulaştırma tehlikelerine düşülmesin diye müminlere yapılmış bir uyarı olarak da düşünülebilir. Buradan ticareti yasaklayan bir sonuç çıkarmak zorunlu değildir ki hadisi Hz. Peygamber’in ticareti öven yaklaşımlarına aykırı bularak reddedelim. Fakat reddetme hastalığı baş göstermeye dursun bu kişiyi sonu alınmaz mecralara götürebilir.

Hadisle ilgili ilave olarak günümüz alışveriş merkezleri üzerinden bir değerlendirme yapılırsa hadisin evrensel bir uyarı taşıdığı da söylenebilir. Nitekim günümüz alışveriş merkezleri büyük oranda gayri meşru işlerin yaygınlaştığı bir ortama dönüşmüştür. Alışveriş merkezine giren bir insanın günaha bulaşmadan çıkması elde ateş taşımak kadar zorlaşmıştır.

Akılla çelişkili görülerek reddedilen bir başka örnek; “Bir hanım Hz. Peygambere gelmiş ve “Ya Resûlullah, oturduğumuz bir evimiz var.

¹⁰⁶ İbn Mâce, Ticâret, 40.

¹⁰⁷ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 111.

Nüfusumuz kalabalık, malımız çoktu. Şimdi nüfusumuz azaldı ve mal yok oldu.” demesi üzerine Rasûlullah’ın o evi uğursuz sayarak kadına o evi terk etmelerini söylediği rivayet edilmiştir.¹⁰⁸

Bu hadis de pekâlâ akla uygundur. Hz. Peygamber, ‘Uğursuzluk gerçektir.’ ‘Uğursuz olan evleri terk edin’ dememiş ki. Kendine özel soru soran bir hanıma özel cevap vermiştir. Bilmediğimiz bir neden ileri sürülmüş bu nedene binaen de böyle bir cevap verilmiş olabilir. Kadıncağız uğursuzluk olduğuna inandığı evle ilgili tedavi edilmesi mümkün olmayan bir saplantıya düşmüş bu saplantının altında psikolojik rahatsızlık girdabından kendini kurtaramadığı bir halet içerisinde kalmış olabilir. Kişiyi bu halden kurtarmanın evi terketmekten başka çözümü kalmamış olabilir. Kadın aynı sorunu daha önce de dile getirmiş farklı çözüm önerilerinin işe yaramadığı anlaşılmış olabilir. Bu nedenle evin değiştirilmesi uygun görülmüşse bunun neresi akla aykırıdır?

Ders kitabının bir ön kabulden yola çıkılarak hazırlandığı izlenimi oluşmaktadır. Bahsettiğimiz ön kabul kitapla ilgili yapılan bir değerlendirmede kendini göstermektedir. Akman, kitap üzerine yaptığı değerlendirmede kafalara esenin üretilmesi ve uçuk olarak gördüğü, adına da yerleşik hadis anlayışı dediği durumun bu hadis kitabıyla yıkılacağını, kitabın bu işi başarma özelliğinin de hadislerle uydurma hükmü vermesi sayesinde gerçekleşeceğini belirtmektedir.¹⁰⁹ Bu yorumlar, bize hadis kitabının hazırlanış amacının hadisi sevdirmek ve benimsetme amacı değil var olduğunu ve çok yaygın olduğunu düşündükleri uydurma hadisleri gerçek kabul etme anlayışı ile mücadele olduğu düşüncemizi desteklemektedir.

Akman, kitabı yere göğe sığdıramamakta; doğru tercihlerle, inandırıcı bir içerikle ve ciddi bir emekle hazırlandığını belirtmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁸ Muvatta, İstizan, 8.

¹⁰⁹ “Halkın zihnine yerleşik uçuk peygamber algısı ve geçmişten beridir kafasına eseni üretilen hadis diye piyasaya sürülen hemen her sözün, halkın hafızalarına yerleşmesi ve bu durumun mutlaka ıslah edilmesi gereğine olan inancımı İmam Hatip Liselerinde Okutulan Hadis Ders Kitabı Bağlamında (önceki kitap için) Yerleşik Hadis-Sünnet Anlayışının Islahı” konulu bir makale yayınladım.” Mustafa Akman, “İmam Hatip Liselerinde Okutulan Hadis Ders Kitabı,” *Journal of Islamic Research Dergisi*, Sayı:21 2010, Temmuz-Eylül, <http://ktp.isam.org.tr>, Erişim Zamanı: 30.05.2017, 201, 203.

¹¹⁰ “Keza halk nezdinde geniş alanda yaygın etkiye sahip birçok eserde nasıl bir hadis ve sünnet anlayışının enjekte edilmeye çalışıldığı görüldüğünde durumun vahameti tüm çıplaklığıyla kendini ortaya koymaktadır. İşte tam da bu nedenle İHL’lerde okutulan ve

Bu kitap için ciddi bir emek ürünü demek ne derece doğrudur? Kitabın sürekli olarak “Kıyamet gibi uydurma hadis var ona göre dikkatli olun, duyduğunuz her hadise temkinli yaklaşın” türünden bir fikri dayatma yönüyle başarılı olduğunu belirtmek istiyorsa buna bir diyeceğimiz olamaz. Biz de aynı kanaatteyiz. Fakat hadis ilmi açısından kitabın ciddi bir çalışma ürünü oluşunu belirtmek tam bir ciddiyetsizliktir.

Akman sözlerine şöyle devam etmektedir. “Kitaplarda hâkim yaklaşım ve değerlendirme mantığı, göz ardı edilemeyecek önemli bir özelliktir. Bu bağlamda yeni kitabın, halkın sünnet ve peygamber algısını taşıyan muhatap öğrenci kitlesini ve bu vesile ile halkı aydınlatmada önemli bir misyon üstlenmesini ümit ediyorum. Zira halkın peygamber algı ve kabulünün Kur’an merkezli düşünce boyutuna taşınabilmesi için elden gelen gayreti esirgememek gerektir.”¹¹¹

Akman’ın da belirttiği gibi “Kitapta hâkim yaklaşım ve değerlendirme mantığı, göz ardı edilemeyecek önemli bir özelliktir.” Nedir kitaba hâkim olan yaklaşım ve değerlendirme mantığı? Halkın zihninde uydurma hadislerle oluşmuş yıkılması gereken yanlış hadis algısı. Kitap gerçekten de böyle bir varsayım üzerine bina edilmiştir. Kitabı okuyan ve kitaptan ayrılan öğrenci hadislere sahip çıkmak yerine hücum edip ortadan kaldırma duygu ve düşüncesi ile doldurulmaktadır.

“Hadis dersinde öğrencilere, hadisin ve Hz. Peygamber’in sünnetine bağlılığın önemine vurgu yapacak bir hadis öğretiminin yapılması gerekir. Hadis öğrencisi, hadisleri sadece rivayet için değil, aynı zamanda riayet (yaşamak) etmek için öğrenmesi gerektiğine inanmalıdır.”¹¹² Kanaatimizce bu başarılammıştır hatta engellenmiştir diyebiliriz.

Hadis ders kitabında zayıf hadis ve çeşitleri başlığı altında yaklaşık üç sayfa tanımlar verilmektedir. Ancak zayıf hadisle amel edilip edilmeyeceği konusunda sadece üç satıra yer verilmektedir.¹¹³ Kitapta zayıf hadis ile uydurma hadis arasındaki farkın anlaşılır şekilde izah edilmemesi zayıf hadislerin uydurma olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Bu algı

gayet ciddi bir emek ve doğru tercihlerden oluşmuş birikimin bir ürünü olan Hadis ders kitabının içeriği ve inandırıcılığı çok önemlidir.” Akman, 204.

¹¹¹ Akman, 204.

¹¹² Akyüz Hüseyin, 155.

¹¹³ Akyüz Hüseyin, 156.

bilinçli bir şekilde oluşturulmuş olabilir.

Kitapta Hadis Çeşitleri ünitesi hazırlık sorularında toplam dört sorudan ikisi uydurma hadislerle ilgilidir. Yine ünite sonu açık uçlu sorular kısmında sorulan beş sorudan üç tanesi uydurma hadislerle ilgilidir. Hadis çeşitlerinin verildiği ünite ‘mevzu hadis’ ile ilgili tanımlamayla iktifa edilmemiş yaklaşık dokuz sayfa açıklama yapılmış, Başlığı ‘Hadis Çeşitleri’ olan ünitenin yarısı bütün hadis çeşitlerine, diğer yarısı mevzu hadise ayrılmıştır. Bu kapsamda işlenen konuların tamamına yakını %90’ı Hadislerin Tahlil ve Tenkidi, Bölümünde Metin Tenkidi başlığı altında işlenmişken bu bölümde de ele alınmıştır. Hadis çeşitleri içerisinde zayıf hadisin bir alt kavramı olarak yer alan mevzu hadis konusuna uzun uzun ve de tekrar eden açıklamalar yapılmıştır. Mevzu hadislerle ilgili açıklamalar bahse konu ünitelerle sınırlı da değildir. ‘Hadis ve Sünnetin Anlaşılması’ ünitesinde ‘Sünnet ve Hadisin Anlaşılmasına Modern Bilimlerin Katkısı’ başlığı altında yaklaşık iki sayfa izahat yapılmış ve yapılan izahatın hemen hemen tamamı uydurma hadis kapsamında ele alınmıştır. Hemen her üniteye isnad sistemine duyulan ihtiyaç dile getirilmiştir. Hadis uydurma hareketlerine değinilmeyen ünite yoktur. Kitapta; ‘uydurma’ kelimesi, 105 defa, ‘mevzu’ kelimesi, 24 defa, ‘zayıf’ kelimesi, 35 defa, geçmektedir. ‘Ta’dil kavramı 13 defa kullanılırken Cerh’ kavramı 32 defa kullanılmıştır. Kitabın her kısmında uydurma hadis konusuna girilmiştir. Mevzu konusu canlı tutularak hadisler kısaca alınmıştır. Kitabın son bölümünde Hadisleri kısaca alan yaklaşımlardan ‘Yerellik ve Evrensellik’, ‘Örnek Alma ve Taklit Etme’¹¹⁴ konularına ayrıca yer verilmiştir.

Mevzu hadis konusunun bu kadar fazla gündemde tutulması öğrencinin hadislerin çoğunlukla uydurma olduğu anlayışı oluşturmaya zemin oluşturmaktadır.

V. Gereksiz Tekrarlar

Kitapta bir hayli tekrara düşüldüğü dikkat çekmektedir.

Rivayetü’l-Hadis ve Dirayetü’l-Hadis kavramları Hadis ilminin tanımı başlığı altında açıklanmışken¹¹⁵ Hadis Usulünün oluşumu başlığı

¹¹⁴ Hatiboğlu, 322.

¹¹⁵ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 27.

altında ikinci defa ele alınmıştır.¹¹⁶

‘Hadis İlminin Konusu ve Önemi’ başlığı altında Verilen bilgilerin¹¹⁷ yarısından fazlası ‘Hadis Tarihi’ başlığı altında tekrarlanmıştır.¹¹⁸

Hadis ilminin temel kavramları arasında ‘râvi’¹¹⁹ kavramı açıklanırken gereksiz olduğunu düşündüğümüz ilavelerde bulunulmuştur. Senet ve Metin Tenkidi başlığı altında incelenen ‘adalet’, ‘zabt’ ‘sahih’, ‘rivayet’,¹²⁰ kavramları bu başlıkta da ele alınması zaidir.

‘Cerh ve Ta’dil’ ıstılahlarının temel kavramlar içinde verilmesi gereksiz olmuştur.¹²¹ Yaklaşık üç sayfa kadar izahat yapılmış yapılan izahatın mübalağasız %80’i ‘Senet Tenkidi’ başlığı altında işlenmektedir.¹²² Bu başlıkla birlikte adalet ve zabt kavramları üçüncü defa tekrar edilmiştir.¹²³ Bununla da yetinilmemiş, hadis çeşitlerinden sahih hadis başlığı altında tekrar açıklanmıştır.¹²⁴ ‘Şâz’ ve ‘muallel’ kavramları bir defa ‘Sahih Hadis’ başlığı altında bir defa da ‘Ravi Kusuru İle İlgili Olanlar’ başlığı altında izah edilmiştir.¹²⁵

Metin kavramı işlenirken ne olduğu daha sonra açıklanacak olan ‘Fıkhu’l Hadis’ten bahsedilmiş,¹²⁶ ayrıca metin tenkidi başlığında yer alan açıklamalar burada da tekrar edilmiştir.¹²⁷

“Hz. Muhammed’in Tebliğ ve Tebyin Görevi”,¹²⁸ “Hz. Muhammed’e İtaat”,¹²⁹ başlıkları ile “Dinin Kaynağı Olması Bakımından Hadis ve Sünnetin Değeri”,¹³⁰ “Hadis ve Sünnetin Bağlayıcılığı”,¹³¹ başlıkları ve verilen bilgiler farklı değildir. Dolayısıyla bu başlıklar da tekrar kapsamındadır.

¹¹⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 59..

¹¹⁷ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 28.

¹¹⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 28.

¹¹⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 35.

¹²⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 100, 102.

¹²¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 41, 42, 43.

¹²² Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 99, 102.

¹²³ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 35, 40,

¹²⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 35, 41, 43, 100.

¹²⁵ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 79, 83.

¹²⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 41.

¹²⁷ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 103.

¹²⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 19-18.

¹²⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 19-21

¹³⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 134.

¹³¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 135-136.

Mevzu Hadisleri Tanıma Yolları başlığı altında işlenen alt başlıklarla -“Kur’an-ı Kerim’e Aykırı Olması,” “Sünnete Aykırı Olması,” “Akla, Sağduyuya ve Tecrübe ile Kazanılmış Bilgilere Aykırı Olması,” “Lafzında ve Manasında Bozukluk Olması,” “Tarihî Olaylara Aykırı Olması,”- Metin Tenkidi başlığı altında yer alan alt başlıklar -“Dilde Tutarlılık”, “Kur’an’a Uygunluk”, “Sahih Sünnete Uygunluk”, “Akılla Çelişmeme”, “Tarihî Verilere Uygunluk”- tamamıyla aynı konulardır.

Tekrarlama probleminin daha net anlaşılması ve kitabın uydurma hadis vurgusunu sürekli canlı tutma amacı için sened ve isnad kapsamında verilen bilgileri kitaptan bazı alıntılarla vermek istiyoruz.

“İslam âlimleri öne sürülen hadislerin, Hz. Peygambere ait olup olmadığını belirlemek amacıyla bazı kurallar belirlemişler ve bu kurallara uymayan hadisleri kabul etmemişlerdir. Böylece daha hicri I. asrın sonlarına doğru hadisleri senet yönüyle inceleyen bir “isnad sistemi” doğmuştur.”¹³²

“Hz. Peygamberin vefatından bir süre sonra... insanlar kendi düşüncelerinin doğruluğunu ispata yönelik olarak hadis uydurmaya kalkışmışlardır. Bu gelişmeler karşısında İslam âlimleri belirledikleri cerh ve ta’dil kriterleriyle hadisleri senet ve metin yönünden titiz bir incelemeye tabi tutmuşlardır.”¹³³

“İsnad sistemi hadis rivayetinde uygulanmış köklü ve bilimsel bir tedbirdir. Müslümanlara mahsus bir uygulamadır ve amacı uydurma hadisleri ayıklamaktır.”¹³⁴

“Hicri I. yüzyılın ortalarından itibaren hadis uydurma girişimlerine karşı bir yandan isnad araştırması gündeme gelirken...”¹³⁵

“Ortaya çıkan bazı yeni itikadî oluşumlar, bir yandan kendi düşüncelerine uymayan hadisleri inkâr ederlerken diğer yandan da kendi düşüncelerini destekleyen hadisler uydurmaya başlamışlardı. İşte bu nedenlerle hadis uydurmayı önlemek için hadislerde isnad gündeme gelmiş...”¹³⁶

“Böylece hicri birinci asrın ortalarından itibaren hadisleri rivayet

¹³² Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 29.

¹³³ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 42.

¹³⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 42.

¹³⁵ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 53.

¹³⁶ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 54.

edenlerin isimleri ve güvenilirlikleri sorulmaya başlanmıştır. İsnad adı verilen bu incelemeler sonucunda birçok yeni kural ortaya çıkmıştır.”¹³⁷

“Hadislerin râvileri ile ilgili yapılan incelemeye sened/isnad tenkidi denir. Bu yöntem, kendi düşüncelerini Hz. Peygambere dayandırmak isteyenlerin istismarını önlemek için geliştirilmiştir.”¹³⁸

“Hz. Peygamberden bir söz rivayet eden kimseye hadisin doğruluğunu tespiti yönelik çeşitli sorular sormuş ve aldıkları cevaplardan ikna olduklarında bu rivayeti kabul etmişlerdir.”¹³⁹

“Bazı şehirlere, mallara, yiyeceklere ilgi çekmek için uydurulan hadisler de benzer biçimde şahsi çıkarla yakından ilintilidir. Şehirlerin övülmesi veya yerilmesi siyasi ve ticari nedenlerle olabileceği gibi yiyeceklerle ilgili rivayetler de ticari kazancı doğrudan etkiler niteliktedir. “Patlıcan ne niyetle yenilirse o gerçekleşir.” sözü de bu sebzenin ticaretini yapanlar tarafından uydurulduğunu ortaya koymaktadır.”¹⁴⁰

“Bu anlamda; bazı kavramlardan hareketle belli bir yer, zaman, isim, şahıs, mezhep veya grubu öven ya da yeren sözler ona ait olamaz.”¹⁴¹

“Hz. Peygamber, aşırılıklardan ve abartılardan uzak durmaya önem vermiştir. Bu manada küçük iyiliklere büyük mükâfatlar ya da basit kötülüklerle çok ağır cezalar öngören rivayetler uydurma kabul edilmiştir.”¹⁴²

“Aşırı övgü veya yergi içeren hadis metinleri de onun üslubuna aykırıdır. Ayrıca iyi amellere teşvik etmek ve kötü olanlardan sakındırmak amacıyla rivayet edilen pek çok uydurma hadis metni vardır.”¹⁴³

“Bu sebeple muhaddisler, lafzında veya manasında ölçsüzlük, dil kaidelerine aykırılık bulunan hadislerin mevzû olduğunu söylemişlerdir. Örneğin; halkı hayırlı işlere teşvik etmek için uydurulan hadislerde aşırılık, özellikle sevap ve cezada ölçsüzlük vardır. Küçük bir iyiliğe çok büyük mükâfat ya da basit bir hataya şiddetli bir ceza öngörülmesi gibi.”¹⁴⁴

Görüldüğü gibi kitapta bir hayli tekrar bulunmaktadır. Tekrarlar da

¹³⁷ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 59

¹³⁸ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 100.

¹³⁹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 99.

¹⁴⁰ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 87.

¹⁴¹ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 105.

¹⁴² Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 105.

¹⁴³ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 105.

¹⁴⁴ Yıldırım vd., *Hadis Ders Kitabı*, 90.

önemli oranda uydurma hadis kapsamındadır.

Sonuç

Kitap Hz. Peygamber'in saygınlığı anlayışını oluşturamamıştır.

Hadis eğitimi ve öğretimi açısından zayıftır. Konular işlenirken hadis metinlerine yeterince atıf yapılmamıştır.

Hadis ıstılahlarına yapılan açıklamalarda henüz açıklanmamış kavramların kullanımı hatasına sıkça düşülmüş bu da açıklamaları açıklama olmaktan uzaklaştırmıştır.

Kavramlarla ilgili olarak kitabın sonunda yer verilen lügatçede kitapta geçmeyen çok sayıda kavram yer alırken kitapta geçen ve bir açıklama yapılmayan kavramlara yer verilmemiştir. Ayrıca lügatçe de bazı kavramlar yalnızca sözlük anlamları ile bazıları da farklı disiplinlerde kullanıldığı anlamları ile verilmiştir.

Kitapta başta kavramlar olmak üzere yapılan açıklamaların ekseriyetinin dipnotu yoktur. Verilen dipnotlarda da dipnot verme usulleri gözetilmemiştir. Kaynak olma özelliği olmayan ve yürürlükten kaldırılan bir önce ki hadis ders kitabına çokça müracaat edilmiştir.

Hadis tarihi kısmında konu başlıkları düzensizdir. Ayrıca orta öğrenim seviyesine göre ağır sayılacak bir üslupla işlenmiş aşırı bilgi yüklemesi yapılmıştır.

Kitaplar, işledikleri birçok konu olmakla birlikte temelden ele alınıp bütün konulara yön veren, haliyle okuyucunun zihninde kalıcı iz bırakan bir vurgu üzerine şekillenir. Hadis kitabından beklenen de hadislerin dini açıdan ehemmiyetini kavratacak temel bir yaklaşım etrafında şekillenmesidir. İmam Hatip Lisesi öğrencisi Hadis kitabını okuduktan, hadis dersini bitirdikten sonra zihninde; “Evet hadis olmadan İslam'ı doğru anlamak ve doğru yaşamak imkânsızdır.” düşüncesi oluşmalıdır. Kanaatimce bu kitapla bu düşünce oluşamaz. Hatta kitap, sorunlu bir anlayışın oluşmasına zemin hazırlayabilir. Çünkü kitapta, çok sayıda uydurma hadis olduğunu, bu uydurma hadislerin birçoğunun yakalandığını burada öğrendikleri ile öğrencilerin de bu uydurma hadisleri yakalaması gerektiğini ima eden, ifade eden bir düşünce hissedilir düzeyde kendisini göstermektedir.

Bu hadis kitabı, söyledikleri ile okuyucusunu hadislere itibar etmeyen

fikir akımlarına kapılmalarına zemin oluşturmaktadır. Kitabı okuyan öğrenci, ‘zayıf hadis’ ‘uydurma hadis’ vurguları arasında götürülüp getirilmektedir. Bu da öğrencideki hadis algısının olumsuz bir temel üzerinde inşa etmesine sebep olmaktadır.

Bu kitabın genelinde ve özellikle de hadislerin tahlil ve tenkidi bölümünde konular ele alınırken, sağlam bir değerlendirme ve muhkem bir inceleme tedbirleri ile hadislerin tespit edilip nakledildiğinin, sahih kaynaklara dercedilip koruma altına alınarak sonraki nesillere aktarıldığının, bunun içinde yoğun bir gayret sarfedilip titiz bir çalışma yapıldığının öne çıkarılması temel vurgu olarak seçilip telkin edilmesi beklenirdi. Oysa kitap, hadislerde kocaman bir uydurma fırtınasının estiğini ima eden bir yaklaşımla kaleme alınmış gibidir. Kitabın her bölümünde uydurma hadis konusu olumsuz bir yaklaşımla dile getirilmiştir.

Metin tenkidi kapsamında sahih hadisleri reddetme hatasına düşülmüştür.

Çok sayıda tekrarın olması kitabın, bir komisyonun ortak çalışmasından ziyade birbirinden bağımsız ve irtibatsız kişilerin münferit çalışmalarının bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş izlenimi vermektedir.

Ayrıca tekrarların daha çok uydurma hadis kapsamında olması, sürekli olarak öğrencinin zihninde hadislerin uydurulduğu fikrini canlı tutmanın bilinçli bir amaç olduğunu düşündürmektedir.

İmam Hatip Lisesi öğrencileri, geleceğin vaiz, hatip ve diğer alanlarda din görevlisi olarak topluma yön verecek mesleklerin adayıdır. İmam hatip Lisesi öğrencilerinin İslam’ın Kur’an’dan sonraki temel kaynağı olan Hadis ilmi ile ilk buluşmaları hadis dersi, ders hocası ve bu dersin en önemli materyali olan Hadis Ders Kitabı ile gerçekleşmektedir. Öğrencilerin arzu edilir bir Hadis sevgisine, ilgisine ve birikimine sahip olmaları açısından kitap son derece önemlidir.

Bu nedenle Kitabın Hadis ilmi açısından sağlıklı olması gerekmektedir. Hadis Ders Kitabı; ‘Hadislerin Öğretilmesi’, ‘Hadis İstılahlarının Kavratılabilmesi’, ‘Hadis Tarihi Bilgisi Oluşturabilmesi’ ve ‘Hadisin Değerini ve Önemi Benimsetebilmesi’ yönlerinden başarılı olduğundan emin olamamaktayız. Dahası olumsuz kanaat oluşturacağı endişesindeyiz.

Dersin başarısı için elzem olan ve öncelikli olan konu kitabın dikkatle incelenip değiştirilmesi, değiştirilemiyorsa acilen tashih edilmesidir.

Ayrıca konuların yoğunluğu deers sayısının artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Önceki dönemlerde olduğu gibi dersin Hadis-1 Hadis-2 şeklinde iki ayrı eğitim öğretim döneminde okutularak yoğunluğun hafifletilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akalın, İsa, *Hadis Tekniği Açısından Kudsî Hadisler*, (Basılmamış, Doktora Tezi) *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2014.
- Akman, Mustafa, *İmam Hatip Liselerinde Okutulan hadis Ders Kitabı*, Erişim Tarihi: 08.05.2017, www.islamiarastirmalar.com.
- Akyüz, Hüseyin, “İmam Hatip Liselerinde Hadis Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme Artvin İli Örneği”, *İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Bolu 2012.
- Akyüz, Ali, “Çocuk ve Namaz”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, İstanbul 2002.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Ferîd Abdulazîz el-Cüneydî, Dâru'l-Hadis, Mısır 2005.
- Bülbül, Sümeyye, Necla Öztürk, Özcan Sarier, Ercan Ateşaydın, Hasan Büyükkaya, “Mesleki Çalışmalar Hadis Ders Tebliğleri./2015 Semine Çalışmaları”, Erişim Zamanı: 08, 05.2017 <http://dogm.meb.gov.tr>.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İFAV Yay., İstanbul 2008.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yay., 2014.
- Dayhan, Ahmet Tahir, “Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadisin Tahlilinin Tahlili, Marife, Yıl, 3, Güz 2003, 49.
- Ebû İsâ Muhammed bin İsâ, et-Tirmîzî, *Sünen*, thk., Beşâr b. Avâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, Thk. Muhammed Nasiruddin Elbânî, Dâr'u İbnü'l-Hazm, Beyrut.
- Fidan, Ahmet, Nevin Kardaş, Salih Önen, Sevgi Gökdemir, Hanifi Erkıran,

- Hasan Koç, Namiye Başbuğ, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Millî Eğitim Basımevi, Yay., Ankara 1979.
- Genç, Nurullah, *Yağmur*, Timaş Yay., İstanbul 2012.
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-Harameyn, yy, 1999.
- Hatiboğlu, İbrahim, *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları, Hint Alt Kıtası Mısır ve Türkiye'de Hadis Tartışmaları*, 197. Hadisevi Yay., İstanbul, 2004.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezîd, el-Kazvînî, *Sünen*, thk., Muhammed b. Salih Râcî, Beyt'il-Efkârî'd-Düveliyeye, Riyâd tsz.
- İnan, Abdulkadir, "Türbelere Paçavra Bağlam ve Mum Yakma Hurafelerinin Menşei", *Diyanet İşleri başkanlığı Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962.
- İmam Hatip Liseleri Ders Kitapları*, Erişim Tarihi: 01.08.2017, <http://dogm.meb.gov.tr/www/ders-kitapları/icerik/15>.
- Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, Ensar Yay., İstanbul 2012.
- Koçak, Osman, "İHL Hadis Semineri, Hadis Kitabının Öğretiminde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Bunların Çözümü İçin Öneriler," Erişim Zamanı: 08.05.2017, <http://img.eba.gov.tr>.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis İstılahları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1985.
- Köktaş, Yavuz, *Günümüz Hadis Problemleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013.
- Malik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî, *Muvatta-i Mâlik*, Thk., Muhammed Fuad Abdulbâk, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1999.
- Mustafa Akman, "İmam Hatip Liselerinde Okutulan Hadis Ders Kitabı," *Journal of Islamic Research Dergisi*, Sayı: 21 2010, Temmuz-Eylül, 201, Erişim Zamanı: 30.05.2017. <http://ktp.isam.org.tr>.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc, el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, Thk., Halîl, Memûn Şeyhâ, Dâru'l-Marife, Lübnan, 2005.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb, *Sünen*, thk., Çağrı Yay., İstanbul 1981.
- Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 1992.

Derman, M. Uğur, “Hat”, *DİA*, TDV., İstanbul, 1997.

Yıldırım, Ramazan, Eşref Altaş, Musa Şimşekçakan, Mehmet Akgül, Mehmet Akif Özkiraz, *İmam hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı*, Dergah Ofset Yay., İstanbul, 2013.